

ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА

СПИСАНИЕ ЗА ОСНОВНИ УЧИТЕЛИ.

Редакторъ Антонъ Борлаковъ.

СЪДЪРЖАНИЕ:

I. Отъ теорията за практиката.

1. Хр. Спасовски. — Елементарни възпитателски грижи.
2. Ж. Симеоновъ. — За дисциплината въ нашето училище.
3. Райна Герчева. — Опомнете се!
4. Ант. Борлаковъ. — Училищни традиции.
5. Н. Андреевъ. — Бележки върху обучението по естество-
знание.
6. Ат. Чешмеджиевъ. — Географски релефи.

II. Изъ практиката за практиката.

1. С. Димевъ. — Единъ часъ съ възрастнѣ.
2. Д. Правдолюбевъ. — Царь Петъръ.
3. П. Андреевъ. — Пъстъръ кълвачъ.

III. Изъ училището и живота.

1. Ученишки кооперации въ Франция.
2. Овитни училища въ Италия.

IV. Рецензии.

Релефна карта на царство България и съседнитѣ страни.
Отъ Ив. Георгиевъ.

Редакция и администрация:

Варна,

ул. „Кр. Мирски“, 14.

„Педагогическа практика“ през 1927/1928 год.,

както и през изтеклите шест години, ще дава статии върху приложбата на съвременните педагогически искания въ първоначалното училище и прогимназията;

ще разглежда всички течения и прояви, които целят обновата на училището;

ще поднася отборъ материали, съ които може да се импулсира и подпомогне учителското творчество въ обучението и възпитанието;

ще обсъжда и разяснява всички по-важни общественно-педагогически проблеми, които духът на новото време и нуждите на живота и училището слагат за разглеждане и разрешение днесъ.

Седмата годишнина на „Педагогическа практика“ започна отъ 1 октомврий 1927 год. и ще завърши на 1 юний 1928 г. Списанието ще излиза презъ месецитъ: октомврий, ноемврий, декемврий, януарий, февруарий, мартъ, априлъ и май. Ще бждатъ дадени 8 книги въ обемъ по 3—4 печатни коли, голъмъ форматъ.

Годишенъ абонаментъ:

а) за България	100 лева
б) за Чужбина	120 лева

Пълни течения отъ изтеклите годишнини на списанието се отстъпватъ по следните цени:

а) Год. IV (1924 год.)	50 лева
б) Год. V (1925—1926 г.)	60 лева

I (1921), II (1922), III (1923) и VI (1926—1927) годишнини сж изчерпани.

Абонирането става чрезъ настоятели, книжари или направо въ редакцията на списанието. Настоятелъ може да бжде всъки учителъ, който запише най-малко петъ абоната. На настоятелите и книжаритъ се прави 20% отстъпъ.

Абонаментътъ се предплаща.

Всичко, що се отнася до списанието — писма, пари и ръкописи — се изпраща на адресъ: Антонъ Борлаковъ, ул. „Кръстю Мирски“, № 14, гр. Варна.

„Педагогическа практика“ е одобрена отъ Министерството на народното просвъщение за училищните библиотеки съ окръжно № 9925 отъ 11 априлъ 1921 г.

ПЕДАГОГИЧЕСКА ПРАКТИКА

СПИСАНИЕ ЗА ОСНОВНИ УЧИТЕЛИ.

Редакторъ Антонъ Борлаковъ.

Хр. Спасовски — София.

Елементарни възпитателски грижи.

Въ новитѣ училища се полагатъ усилия, възпитателната работа не само да не отстъпи на образователната, но и да доминира надъ нея. Стремезътъ тамъ е да се поставятъ децата, колкото е възможно въ по разнообразни взаимни отношения, да се поставятъ въ отношения, каквито се наблюдаватъ въ ежедневиия животъ, та възпитаницитѣ чрезъ постоянното ориентиране — какъ да постъпятъ въ единъ или другъ случай — по единъ практически и активенъ начинъ да се вживятъ съ нравственитѣ норми, които тѣхнитѣ възпитатели считатъ, че трѣбва да бждатъ ръководни принципи въ живота. Тия нови училища съ основание се наричатъ вече не учебни, а възпитателни заведения.

Когато щѣ говоря за възпитателна училищна работа, азъ ще изнеса не какво се работи въ подобни възпитателни заведения, организацията на които се отличава твърде много отъ нашата училищна организация, а какво може и трѣбва да се направи въ това отношение въ нашето училище при днесъ съществуващитѣ условия. Всички ония положения, върху които ще се спра въ тия си бележки, могатъ да се използватъ отъ всѣки учителъ, въ всѣко наше училище, било то и въ най загънтения край на нашата страна.

Ще започна отъ най елементарнитѣ възпитателски грижи, чрезъ които ще трѣбва да се въздействува върху учашитѣ се, за да се смекчатъ, ако не и напълно да се отстранятъ, редица отрицателни качества на нашия народъ, които се хвърлятъ извънредно силно въ очи.

Прави впечатление преди всичко извънредно голѣмата, бихъ казалъ класическата, нечистота, която се наблюдава

средъ широкитѣ народни маси въ села и градове. Това не е нѣщо случайно: то си има своето обяснение. Вѣкове наредѣ народътѣ ни е избѣгвалъ да строи хубави кѣщи и да ги реди добре, за да не привлича турци конакчии, които безцеримонно сж се настанявали въ дома му, както сж се били настанили въ земята му. Вѣкове наредѣ моми и млади жени сж прикривали своята хубостъ. Носили сж се нечисто и не съ вкусъ облѣчени, само да не привличатъ сластното око на агата и на заптието. Красивитѣ българки сж се считали нещастни. Изразъ на това тѣхно нещастие е даденъ въ пѣсенята:

— Не раждай ме, мамо, бѣла черноока,
Не раждай ме, мамо, тънка и висока!...

И тоя стремежъ, това фамилизиране съ нечистотата презъ течение на многовѣковното ни робство е станало втора природа на народа ни. Това прави впечатление не само при посещенията на училищата и бързото обглеждане на ученицитѣ. То се хвърля силно въ очи и на всички, които сж имали случай да общуватъ съ народа ни и да го опознаятъ.

Тая ни отрицателна черта е станала тема и за саркастичното перо на прочутия английски драматургъ Бернардъ Шоу. Съобщил се преди година, че въ Лондонъ е играна съ голѣмъ успѣхъ четириактната негова комедия, озаглавена „Оржжието и воинътъ“. Сюжетътъ и билъ изъ българския животъ отъ времето на войната ни съ Сърбия презъ 1895 г. Единъ отъ героитѣ — майоръ Петковъ, който на бойното поле проявява голѣма храбростъ — следъ свършване на победоносната война се връща дома си и сварва жена си болна отъ гърло. Той я упреква и гълчи, че се е простудила отъ честото миене на врата си. „Това миене, увѣрява е той, не е естествено. Въ Пловдивъ имахъ единъ познатъ англичанинъ, който се кѣпѣше всѣка сутринъ съ студена вода. Но това е за англичанитѣ. Тѣхниятъ климатъ, фабричниятъ димъ, що никога не се дига отъ земята имъ, толкова много ги мърси, че и вѣчно да се миятъ, пакъ чисти нѣма да се видятъ. Вижъ, баща ми, продължилъ майорътъ, той не бѣше се кѣпалъ ни еднажъ въ живота си, а доживѣ 98 години, и бѣше единъ отъ най здравитѣ хора въ България.“

Единъ английски критикъ писалъ, че оригиналниятъ драматургъ съ тая си комедия нанаса ударъ върху каузата на балканскитѣ народи и частно — на българския, щомъ твърди, че даже за единъ висшъ офицеръ отъ младата тогава българска армия е било въ реда на нѣщата да се не кѣпи българинътъ презъ цѣлия си животъ.

По поводъ на тая критика, Бернардъ Шоу въ предговора къмъ второто издание на сжщата пиеса писалъ: „Критикътъ, безъ съмнение, ще да е узналъ за кавгата между една дама отъ българския царски дворъ и президента Стам-

боловъ, — кавга, която се разнесе изъ цѣла Европа и се узна, че тоя български президентъ се носѣлъ много небрежно съ ноктитѣ си.“

Не е странно — защо сръбски и гръцки студенти сж настояли и сж дали голѣмо съдействие за изнасяне сжщата комедия и въ единъ отъ берлинскитѣ театри. Чистоплътността е признакъ на некултурностъ. Нашитѣ съседи отдавна подържатъ тезата, че за некултурнитѣ българи нѣма мѣсто подъ небето. Тѣ използватъ и найневиннитѣ нагледъ отрицателни черти на народа ни, за да подчертаятъ това си становище. Заради голѣмата пресиленостъ, съ която ни е усмѣлъ Бернардъ Шоу, патриотично настроени младежи преди години смѣнаха отъ сцената на Народния театъръ друга една негова пиеса. Но пословичната наша нечистота съ това не изчезна. А чистотита е не само здраве. Оня, който я не цѣни, се поставя самъ по долу отъ нѣкои животни. Народътъ ни ще се освободи отъ тая си отрицателна черта, когато настойчиво се заработи за създаване у младежта ни навици които ще ѝ гарантиратъ пълна чистоплътностъ, чисто и спретнато носене и държане.

А работата на нашето училище въ това отношение е незадоволителна — даже и въ София. Анкетата на единъ отъ училищнитѣ лѣкари установи, че въ София голѣмъ брой ученици се миятъ съ едната си ржка, като съ другата държатъ сжда, съ които си поливатъ. Въ резултатъ имаме измитъ само носъ и лицето отпредъ, а врата и ушитѣ оставатъ незасегнати. Ржцетѣ се измиватъ само до китката, а, когато се надникне презъ ржкава къмъ лакътъ, всичко е изцапано. У нѣкои деца, ако се намокри, разкисне и остърже тая калъ съ ножче, ще се събере цѣла купчина. Когато отбелязахъ въ ревизионния листъ на една столична учителка, че частъ отъ ученицитѣ ѝ сж нечистоплътни, съ неизмити вратове, незчисти уши, неизрѣзани нокте и мръсни попукани ржце, тя подири отъзвдане за това въ културата и голѣмото невежество у родителитѣ на нѣкои ученици. Тя добави че, ако е учителка въ нѣкое централно училище, нѣма да има и по-мѣнь отъ подобни грижи и неприяности.

Тия неблагоприятни условия сж още по голѣми въ селата, дето предразсждѣцитѣ отиватъ до тамъ, че въ известни дни отъ годината децата не бивало нито да се миятъ, нито да се решатъ, че това не бива да се върши и кога върлуватъ нѣкои болѣсти, за да не се разсърдятъ и подлютятъ.

Но именно при тия условия — въ селата и въ крайнитѣ квартали на мизерия и невежество въ голѣмитѣ градове — прѣличаза най добре работата на учителя и резултата отъ нея. А подобни хубави резултати се наблюдаватъ вече не на едно мѣсто и не при единъ учителъ. Ще се спра само на нѣкои отъ тѣхъ. Сварвамъ единъ пжтъ при главния учителъ на крайно квартално софийско училище единъ стражаръ,

Той съ повишенъ тонъ разправяше, че иска да бжде премѣстено момиченцето му отъ отдѣлението на една учителка въ друго отдѣление. — „Ние, заявяваше той, сме прости хора. Коконата отъ моето момиче не искамъ да прави. То ще си ходи, както ходи майка му!“ Не искахъ да се мѣся въ работата на главния учителъ, защото бѣхъ увѣренъ, че той ще се справи самъ съ „претенциозния“ баща. Побързахъ да отида при учителката, противъ която тоя баща говорѣше. Сварихъ я въ часть по гимнастика. Децата ѝ бѣха така чисти, сресани и хубаво стѣкмени, че азъ можахъ да ги хвана за ръчка и да ги заведа въ всѣко централно училище съ пълна увѣреностъ, че тамъ никой нѣма да ги погледне накриво и не дружелюбиво. Гледахъ играта на чиститѣ и спретнати деца и почувствахъ съ цѣлото си сщество, че тая учителка, въпрѣки неблагоприятнитѣ условия, въпрѣки неприятноститѣ и излишнитѣ разправи, които ѝ създаватъ невежи и прости родители, е постигнала отлични резултати въ усилията си да култивира у децата навики за чистоплътностъ и спретнатостъ.

Презъ училищитѣ на едно планинско село шумятъ пѣдливи ручей. Въпрѣки това, още първия учебенъ день младиятъ новоназначаетъ учителъ констатира, че децата нѣматъ навикъ да се миятъ. Той ги нарежда, извежда ги надъ селото край потока, заповѣдва имъ да си запретнатъ ржцетѣ и да си разголятъ вратлетата и имъ показва, какъ трѣбва да се миятъ. Това продължава нѣколко сутрини подъ редъ. Селянитѣ почватъ да го гледатъ на криво. — Ти, даскале, си ги събралъ да ги учишъ ли, или като добитъкъ ще ги карашъ на вода, думатъ му нѣкои. Услужливиятъ секретаръ бирникъ донася тоя даскалъкъ „произволъ“ до знанието на инспектора...

Но инспекторътъ при ревизията си намира случай публично да изрази задоволството си за така „пропилѣното“ време отъ даскала... Времето за възпитателно въздействие върху ученицитѣ не е изгубено. Никой ученикъ не трѣбва да започне работа, докато не се е измилъ и стѣкмилъ добре. Това трѣбва да стане навикъ. При разходки, въ хубави слънчеви дни, освенъ запасавање на децата съ нагледни въ връзка съ обучението, учителътъ трѣбва да имъ покаже и да ги научи, какъ да се миятъ. Не всички отъ тѣхъ знаятъ това.

Началото на първия учебенъ часъ трѣбва да се изпълзва за провѣряване чистоплътността на децата. Добре измити, чисти и свежи лица, хубаво счесани и прегладени коси, — това трѣбва да се постигне въ всѣки класъ. Никоя ученичка не трѣбва да стои съ забрадка. Косичкитѣ, ако не сж отрѣзани, трѣбва да бждатъ сплетени и завити хубаво около главата, за да не цапатъ отзадъ дрехитѣ. Всѣка да си носи чиста кърпичка. Периодически да се провѣрватъ, измити ли сж добре и краката. Отначало тая провѣрка ще се прави лично отъ учителя. По-после тя трѣбва да се ор-

ганизира и възложи върху самитъ деца. Когато въ детската сръда почва да бжде гледанъ зле и неприязнено оня другаръ, който се носи нечисто и развлъчено, тогава сж създадени най-добритъ условия, които ще гарантиратъ свикване на децата да се носятъ чисто.

Паралелно съ това трѣбва да вървятъ и грижитъ за поддържане добъръ редъ и чистота и въ помѣщението, дето се работи. Нѣщо обикновено е да се устройватъ отъ ученицитъ парзалки по разкаляния подъ на класнитъ стаи и коридоритъ. Що се отнася до праха, той се вие на облаци и излиза на кълба изъ отворенитъ врати и прозорци. Хубави изключения, както и въ първия случай, има и именно тѣ ни подканятъ за още по-настойчива и повсемѣстна работа въ това направление.

Бѣхъ на ревизия въ едно полско село въ Източна България. Валѣше на парцали мокъръ снѣгъ, който се превръщаше на вода и се размѣсваше съ калѣта при самото падане на земята. Едва извличахъ краката си изъ непроходимитъ улици. Стигнахъ до училището. На входа му ме причакаха две деца. Едното ми подаде дървенъ ножъ и ми каза: — Изстържи си хубаво ботушитъ! Азъ се подчинихъ на детската разпоредба. — Обърни си гърба да ти отупамъ снѣга! каза ми другото и съ една чиста метла започна да ме изтърсва. Когато поехъ по стълбитъ на училището, тѣ бѣха само мокри, но чисти отъ калъ. Съвършено чистъ бѣ пода и на коридоритъ и на класнитъ стаи. А селото се давѣше въ море стъ калъ. Почувствувахъ ржководството на една твърда ржка — ржката на главния учителъ, когото подпомагаха съ еднаква готовностъ и учители и ученици. . . .

Директоръ на едно софийско сиропиталище бѣше студентъ по медицина. Той не разполагаше съ никакъвъ персоналъ, освенъ съ една готвачка, която бѣ и перачка. За чистотата се грижеха изключително децата — ученици въ първоначалното училище и прогимназията. Работата между тѣхъ бѣ разграничена за всѣки день. Кой ще почиства стъргалката, стълбитъ, коридоритъ и спалнитъ, прозорцитъ — това не само се знаеше, но се изпълняваше съ образцова грижливостъ.

И въ това сиропиталище безъ прислуга децата поддържаха изрядна чистота. Въ училището ние разполагаме почистване и съ слуги. За предпазване отъ замърсяване на училището трѣбва да се привлѣчатъ и самитъ деца. Тѣ по редъ трѣбва да следятъ да не вляза никой тѣхенъ другаръ съ неизчистени обувца. Тѣ трѣбва да контролиратъ да се не хвърлятъ по пода на училището парчета книжки, останки отъ храна и плодове, да се не плюе, да се не дращятъ и цапатъ стениитъ, чиноветъ и другата училищна покщнина и учебни пособия. Училища, въ които има "Младежки червенъ кръстъ", грижата за спазване чистота въ училищнитъ стаи и

коридори може да се възложи на санитарни измежду членовете на тая ученическа организация. Били тѣ или обикновени дежурни — пазители на чистотата, тѣмъ трѣбва да се подчиняватъ и разпорежданията имъ да изпълняватъ безпрекословно всички тѣхни другари.

Но и при това грижливо пазене и поддържане на чистота нашитѣ училища нѣма да се отърватъ отъ прахъ и тогава, когато навѣнъ всичко е покрито съ снѣгъ и сковано въ ледъ, та отъ никжде не може да се внесе парче калъ. Че тогава като изъ невидимъ източникъ извира, дига се и пълни цѣлото училище прахъ, който души и учители и ученици. Подавялющото болшинство наши ученици не спатъ на кровати, а направо на земята върху рогозки или черги. Тамъ, дѣто има одъръ, постелкитѣ отъ него се дигатъ и изтрѣсватъ само по Коледа и по Великденъ. Децата лѣгатъ за спане обикновено съ горнитѣ си дрехи, безъ да ги изтрѣскаатъ отъ събраниятъ презъ деня прахъ, безъ да ги почистятъ отъ налепената калъ и други нечистотии. Сутринъ ставатъ и отиватъ на училище съ сжитиѣ дрехи. При всѣко докосване до тѣхъ, при сѣдането на чина и при ставането, при тичането изъ класнитѣ стаи и коридоритѣ набраниятъ въ дрехитѣ прахъ се изтрѣсва и разнася — той изпълва цѣлото помѣщение и, влѣзе ли човѣкъ отвѣнъ, не само се задушава, а и не може да вижда въ силно запрашенитѣ стаи. Необходимо е, децата и учителитѣ да се избавятъ и отъ той прахъ. Всѣка сутринъ, щомъ удари училищниятъ звънецъ, трѣбва да се затварятъ всички училищни врати и прозорци. Ученицитѣ, като се наредятъ, да имъ се заповѣда да изтрѣскаатъ сами хубаво дрехитѣ си. Могатъ и едно друго да си помагатъ, та да се изтупатъ хубаво по гърбоветѣ. Като се изисква това всѣка сутринъ, дрехитѣ ще се освободятъ отъ набрания въ тѣхъ прахъ. Децата ще почватъ да свикватъ и ще изтрѣскаватъ дрехитѣ си и дома си — предъ лѣгане и следъ ставане. Тоя навикъ отъ облѣклото ще се пренесе и върху постелкитѣ и завивкитѣ. Така бавно, но сигурно децата ще усвояватъ здравни и много полезни навики.

Ако презъ цѣлия курсъ на първоначалното училище, а после и на прогимназията ако въ продължение на седемъ години упорито и неотстъпно се работи за свикване на децата да се миятъ и чистятъ, да държатъ чисти дрехитѣ си, да поддържатъ чистота и въ мѣстото, дѣто работятъ, то тѣ ще усвоятъ единъ навикъ, който ще има извънредно голѣмо значение за тѣхъ презъ цѣлия имъ животъ.

Григорий Петровъ разказва, че когато отишълъ да учителствува въ село „Лудиятъ“ професоръ, наобиколили го ученицитѣ му презъ първия учебенъ день и го питали: „Учителю, какво ще имаме днесъ, ще четемъ, ще пишемъ или ще смѣтаме? — Нито ще четемъ, нито ще пишемъ, нито ще

смѣтаме, отговорилъ имъ той. Тѣ го гледали въ недоумение и отново питали: — „А какво ще правимъ тогава?“

— Днесъ ще почистимъ училището, отговорилъ „лудиятъ“ професоръ.

Заловили се всички за работа. Училището било измито, изчистено и наредено. Украсили класнитѣ стаи, прозорци и маси. Всичко свѣтнало. Хубаво станало като въ черква.

На другия день билъ почистенъ потъналиятъ въ буренакъ, тръне и камъне дворъ. И чакъ тогава се започнало обучение.

Колцина отъ насъ — съвестнитѣ се залавяме да създадемъ тая тѣй необходимая въ училището чистота, преди да се заловимъ за обучение?!... .

Ж. Симеоновъ — с. Арда (Пашмаклийско).

За дисциплината въ нашитѣ училища.

Новитѣ стремежи за реформи въ училищата все повече и повече си пробиватъ пѣтъ срѣдъ педагогическия свѣтъ. Известно е, че на много мѣста въ Западна Европа и Америка отдавна се правятъ опити съ новитѣ „свободни училища“. До насъ достигатъ сведения за съблазнителни резултати. Ние, младитѣ учители, поглѣщаме като топълъ хлѣбъ всички тѣзи нови нѣща.

Свободни училища! — Тамъ ученици и учители живѣятъ въ задруги на демократични начала. Нѣма приковани на чинове ученици, нѣма искусствено създаванъ интересъ, нѣма предаване знания въ точно опредѣлено време и на опредѣлени порции, нѣма стражари—опекунни учители. Тамъ всичко тече естествено, както въ живота — на децата се предоставя да взематъ сами, когато се заинтересуватъ, нужднитѣ знания, умѣния и сръчности. Учителътъ бди навсѣкжде и винаги е готовъ да услужи на своигѣ малки приятели съ познанията и опитността си. Тамъ учители и ученици живѣятъ другарски; нѣма озлобляващитѣ наказания и искусственитѣ награди; нѣма специални хора, които да се занимаватъ съ реда и дисциплината. Всички сж напълно свободни, всички сж еднакво равни, но затова пѣкъ всѣки знае задълженията си и съвестно ги изпълнява.

Тѣзи привлѣкателни перспективи не могатъ да не ни завладѣятъ. Ние почваме да мислимъ, какво можемъ сами да направимъ и въ увлѣчението си захващаме да прилагаме и на практика сжщитѣ принципи, като често изпущаме изпредвидъ нашитѣ съвсемъ различни училищни условия. По отно-

шение материала и програмата ние не можемъ да си позволимъ много волности, тъй като скоро бихме се сблъскали съ нашитѣ училищни закони и правилници. Затова пъкъ ние намираме друго мѣсто, дето не ни се мѣсятъ, дето се чувстваме по-свободни да прилагаме новитѣ си разбирания. Това мѣсто е — въ отношенията между учители и ученици, въ дисциплината на училището.

Така, докато по старитѣ наши колеги влизатъ намусени, а по-слабоволнитѣ и съ пръчка въ ръка въ класъ, за да могатъ още съ влизането си да хванатъ здраво юздата на класа, — ние, новаторитѣ, влизаме, пѣйки нѣщо, засмѣни, съ нѣкоя шега на устата или съ нѣкое интересно съобщение и оставяме ученицитѣ си напълно свободни: тѣ могатъ да ходятъ изъ стаята, да си говорятъ, да излизатъ навънъ безъ разрешение и дори да се качатъ по чиноветѣ си. . . — Щомъ нѣкой ученикъ се провини въ своеволие, непослушание, немирство или лъжа, нашитѣ колеги прибѣгватъ до най строги, дори физически наказания (макаръ че последнитѣ сж забранени въ правилника), за да вразумятъ или усмиратъ виновника. Ние пъкъ великодушно прощаваме, стараемъ се да подразнимъ чувството за достойнство у виновника и да го накараме самъ да се осжди. — Докато нашитѣ по-стари колеги се задоволяватъ съ това да накаратъ ученицитѣ си благоговейно да минаватъ край тѣхъ, по войнишки да имъ свалятъ шапка и дори да не смѣятъ да ги срѣщатъ, ние — младитѣ — искаме на всѣка цена да спечелимъ любовта или поне симпатията имъ. . .

Разбира се, всички тѣзи наши начинания по принципъ сж различни, но, въпрѣки това, ние трѣбва съ присърбие да признаемъ, че понѣкога търпимъ укори отъ противниците си. Така, насъ ни обвиняватъ, че ученицитѣ ни били много разюздани — никои не можелъ да ги посжди за нищо, не почитали възрастнитѣ хора, искали да знаятъ повече и отъ учителитѣ си и често не искали да признаватъ грѣшкитѣ и заблудитѣ си. Свободата си тѣ обръщали на „слабодия“ и дори на анархия. Нѣкой родители се оплаквали, че децата имъ ставали непослушни и вироглави; нѣкой граждани донасяли, че ученицитѣ не вървятъ мирно и чинно по улицитѣ, а тичали и крещѣли като луди. — Насъ ни обвиняватъ, че въ стремежа си да спечелимъ любовта на ученицитѣ и да ги възпитаваме въ духа на свободата, сме ставали прекалено отстъпчиви, затваряли сме си очитѣ предъ лошитѣ имъ постѣпки, твърде много сме ги глезѣли и не сме ги ограничавали съ нищо.

Ние, разбира се, се мжчимъ да убедимъ колегитѣ си, че днешнитѣ времена сж вече други, че несъстоятелността на старата педагогика е вече доказана, но старитѣ екептически повдигатъ вежди и продължаватъ съ пълна вѣра да твърдятъ, че „никога нѣма да забравятъ плѣсницата, която сж

яли отъ учителя си нѣкога и че сега тѣ сж благодарни за тази плѣсница, защото тя ги била вкарала въ пѣтя".

Изложенитѣ до тука мисли говорятъ, че въ дисциплината на нашитѣ училища има хаосъ. Нѣма въведена или поне препоръчена една изпитана система, поради което отношенията между учители и ученици сж най-разнообразни и, за съжаление, често нецелесъобразни. Интересно е да се знае, дали нѣкоя разнородностъ не преобладава въ нашитѣ училища и коя е тя. — Едни твърдятъ не училищата ни още приличали на казарми; други казватъ, че ученицитѣ ни били много разпуснати. Едни апелиратъ за псвратъ къмъ желѣзната дисциплина и изтъкватъ като причина за народнитѣ ни катастрофи разюзданостъта на нашия народъ; други пъкъ твърдятъ, че училищата ни не възпитавали въ духа на свободата и че нещастията на народа ни идѣли отъ това, че у насъ въ сжщностъ нѣмало истинска свобода.

Де е истината? „Има нѣщо гнило въ Дания“, но кое е то? По кой пѣтъ да тръгнемъ ние, младитѣ? — Ето едни въпроси, които чакатъ основни проучвания и навремененъ отговоръ.

Ние, младитѣ, искаме да бждемъ привърженици на новото свободно училище, възхищаваме се отъ това, което постигнали наши колеги въ Америка. Но защо нашитѣ опити тукъ въ повечето случаи се опорочаватъ? — Не говори ли това твърде зле за нашитѣ училищни условия и за собствената наша педагогическа подготовка и способности? За да се дойде до единъ щогоде задоволителенъ отговоръ, трѣбва да хвърлимъ погледъ върху нашата действителностъ. — Нашитѣ училища сж нагодени за точно опредѣлена програма, въ която се дава преднина на обучението. Въпрѣки нѣкой добри параграфи на училищнитѣ ни правилници, у насъ се създаде традиция, училището да е заведение, въ което по опредѣленъ начинъ се даватъ на ученицитѣ само книжни знания. Самото училище е здраво привързано къмъ нея, и къмъ новитѣ течения то не така лесно може да се приспособи. Нашето общество, а и самитѣ наши деца, не сж, може би, още дорасли за свободни училища. Известно е, че *самоуправлението*, дадено въ ржцетѣ на неподготвени хора, се опорочва. Това нѣщо у насъ се потвърждава отъ собствения ни политически животъ: днесъ мнозина твърдятъ, че вѣрата, която нѣкога дѣдо Славейковъ е ималъ въ народа, не се оправдава напълно. Резултатитѣ отъ нашитѣ опити ни каратъ да мислимъ, че тази истина важи и за училищата. Може би, ако дадемъ самоуправление на нашитѣ ученици, ще се получатъ сжщитѣ резултати, както и въ политическия ни животъ. Изглежда, че българскитѣ деца, както и бащитѣ имъ, не сж дорасли за свободата, която се дава на нѣкои американски деца.

Сжщото това, което се каза общо за българския народъ, може да се каже и лично за насъ, учителитѣ. — За новитѣ училища сж потрѣбни учители; *всецѣло и съ увлечение предадени на работата си, учители съ солидна педагогическа подготовка, съ силни характери, съ възпитателски дарби*. А колцина между насъ могатъ да се окачествятъ като такива. Може би, новитѣ училища не сж за всѣка уста лъжица. Нека подиримъ тогава причинитѣ за нашитѣ неуспѣхи не само въ училищнитѣ ни условия, а и въ самитѣ насъ. Ние, учителитѣ, трѣбва да признаемъ, безъ това да ни самоунижава, че „и ние не сме безгрѣшни.“

Но какво тогава да се прави? Дали ние трѣбва да тръгнемъ по отжпкания пжтъ на старитѣ, да прегърнемъ принципа на желѣзната дисциплина и „дървения господъ“ и да се мжчимъ по такъвъ начинъ да вкараме въ пжтя възпитаницитѣ си? Не можемъ да се съгласимъ и съ това. Изглежда, че истината и правиятъ пжтъ, както винаги, се намиратъ пакъ нѣйде по срѣдата. Ние, младитѣ, не можемъ да се откажемъ отъ новитѣ течения, но, ако искаме работата ни да бжде резултатна, непремѣнно ще трѣбва да обърнемъ сериозно внимание на укоритѣ, които ни се хвърлятъ.

На край, въ заключение на нахвърленитѣ до тукъ мисли, могатъ да се направятъ следнитѣ изводи:

1. При дневната уредба на нашитѣ училища не трѣбва така безкритично да се увеличае отъ новитѣ течения и да бързае да ги прилагаме на дѣло. Винаги трѣбва да помнимъ, че нашата действителностъ е твърде различна отъ оная, отдето идватъ тѣ. Трѣбва преди всичко да преценимъ добре собствениѣ си способности, да проучимъ добре училищнитѣ условия, да вземемъ предвидъ и самитѣ възпитаници и чакъ тогава да опитваме предпазливо, бавно и планомерно.

2. Свободата е относително понятие, и границитѣ ѝ ще зависятъ отъ културата, духътъ и подготовката на тия, които я носятъ. По тая причина тя не трѣбва да се дава изведнажъ на нашитѣ ученици. Прекалената вѣра, която нѣкои идеалисти иматъ въ децата, не всѣкога се оправдава въ действителностъ. Дисциплинираната свобода, за която мечтаемъ, изисква високо съзнание и виша нравственостъ, а при нашитѣ сурови нрави изглежда, че принудителната дисциплина още дълго ще се запази въ училищата ни.

3. Тѣзи учители, които ще искатъ да прилагатъ новитѣ педагогически искания, трѣбва да се заловятъ сериозно за работа: преди всичко трѣбва да се обогатятъ съ солидни знания и да усъвършенствуватъ чрезъ самовъзпитание собствениѣ си характери.

Райна Б. Герчева—Тестеджий (Провадийско).

Опомнете се!

Усилено се състави напоследък, че въ програмата за основното училище трѣбва да се впише противоалкохолното обучение като отдѣленъ предметъ. И колкото това стане по-скоро, толкова по-добре ще бѣде. Но явява се въпросъ: какво становище ще трѣбва да държатъ учителитѣ невъздържатели при това нововъведение въ учил. програма? То ще съставя голѣмо неудобство за тяхъ. Какъ учителъ или учителка, приятели на алкохола, който „развеселяа и укрепва човѣка“, ще работятъ въ това направление? За учителя-въздържателъ въвеждането на противоалкохолно обучение, като отдѣленъ предметъ, ще бѣде добре дошло, защото на законно основание ще има отдѣлни часове на разположение за всаждане на въздържателната идея у децата. Учителъ-въздържателъ и безъ това всѣкога намира време и никога не пропуска случаитѣ да използва дадени случки и събития отъ подобенъ характеръ, за да ги разгледа и постави на мѣстото. Но какво прави учителъ-невъздържателъ? Сега, когато законътъ е още далечъ, той е свободенъ, може мълкомъ да минава такива случаи, защото ще трѣбва самъ да се изложи предъ ученицитѣ си. Какъ такъвъ учителъ ще обучава противоалкохолно? Ученицитѣ безъ свѣтъ ще му задаватъ въпроса: „Щомъ е така, учителю (учителке), вие защо пиете?“ И ето ти безизходно положение!

Сега-засега програмата избавя такива учители отъ това положение, защото, каквито и учебни факти отъ подобенъ характеръ да се явятъ въ живота на селото или между самитѣ ученици, могатъ да ги минатъ незабелязани. Но при бѣдещата програма съ противоалкохолно обучение какво ще трѣбва да правятъ? Тѣ или ще трѣбва да минаватъ мълкомъ часоветѣ, опредѣлени за такова обучение, като ги замѣнятъ съ други предмети, или да се представятъ като безхарактерни хора. И въ сегашната програма има една учебна единица, съ която учителитѣ невъздържатели могатъ да попаднатъ въ „безизходно положение“. Въ материала по естествознание за IV отд., следъ нѣколкото урока за краткото опознаване съ човѣка и организма му, следва: „Вредното влияние на спиртнитѣ питиета и тютюна върху нервната система и пр.“. Единъ въпросъ: Какъвъ куражъ трѣбва да има единъ учителъ — пиячъ или пушачъ, за да изнесе тази лекция? Неизбѣженъ е въпросътъ отъ страна на ученицитѣ: „Щомъ е вредно, вие защо пушите и пиете?“ Ако ученицитѣ сж по-смѣли, ще го кажатъ въ лицето на учителъ; ако ли не — помежду си ще го зададатъ: „Ами той защо пие? Ами той защо пуши?“ Съзнанието на децата се раздвоява. Тѣ виждатъ, че между думитѣ и дѣлата на такъвъ учителъ

зѣе бездѣнна пропасть. Едно учи той, а друго върши. Кое е истината? Думата или дѣлото? Книжното поучение или живия примѣръ? Може ли единъ учителъ, който съ дѣлата си опровергава думитѣ си, да бжде добъръ възпитателъ? Може би, учителътъ, за да избѣгне това „сблъскване“, да прескочи“ тоя урокъ. Но при ревизия ще му се тури една въпросителна — защо тоя материалъ не е минатъ? — на която трѣбва да дава отговоръ. — Ако и властта е „мълчалива защитница“ на алкохола, тоя въпросъ ще мине незабелязанъ и ето че на децата ще остане неясненъ въпроса за вредното влияние на алкохола и тютюна. Ако училището не хвърли тая искра на въздържание въ душата на детето, какво добро можемъ да очакваме отъ него, когато попадне въ водовъртежа на живота, пълненъ съ тия съблазни?

Какво морално влияние ще укаже такъвъ учителъ? Учителътъ трѣбва да бжде примѣръ за подражание. Ако той пие и пуши, какво възпитателно значение ще иматъ неговитѣ думи? При беседи отъ противоалкохоленъ характеръ, когато учителътъ — въздържателъ съ убедително слово поучава ученицитѣ, веднага му задаватъ въпросъ: „Ами щомъ е вредно, защо едикойси учителъ пие и пуши или едикойси докторъ пуши и пие? Или пъкъ: „Чункимъ едикой учителъ малко пие!“ Представете си въ случая положението на учителя — въздържателъ. Той или ще трѣбва да представи колегитѣ си и нѣкои „учени“ като роби на алкохола, или да не отговори на зададенитѣ въпроси.

Да! Докато учителитѣ и докторитѣ, едни отъ най-важнитѣ народни учители, пиятъ и пушатъ, децата ще бждатъ обезвѣрени и мжчно ще възприематъ въздържателната идея — спасителка на народа ни. Учителитѣ трѣбва ъ време да взематъ мѣрки и си наложатъ въздържанието, защото не е далечъ времето, когато програмата ще имъ наложи да обучаватъ децата и въ тая насока. А за да има смисълъ и резултатъ такова обучение, учителитѣ трѣбва да бждатъ въздържатели.

Опомнете се, колеги! Престанете да пиете и пушите, не раздвоявайте детското съзнание и не давайте възможность да изпадате въ безизходно положение, което ви дискредитира въ очитѣ на бждещитѣ граждани.

Ант. Борлаковъ.

Училищни градини.

Още преди Освобождението учителитѣ уреждали при народнитѣ училища градини, дето ученицитѣ презъ хубаво време се занимавали съ отгледване на дървета, цвѣтя и разни растения, които служели за украса на училищнитѣ дворове. Следъ Освобождението учителитѣ пренебрегватъ примѣра на своитѣ предходници, и училището изгубва едно отъ най-ценнитѣ помагала за нагледно обучение. Законътъ за общественитѣ и частни училища отъ 1885 год., който пръвъ дава по правилно устройство на основнитѣ ни училища, предвижда да има при всѣко училище дворъ и *училищна градина*, но едва въ 1890 год. Министерството на народното просвѣщение прави първи опити, за да осъществи това искане. То предоставя на училищнитѣ и горскитѣ инспектори да изработятъ съвмѣстно нуждитѣ наставления за начина, по който трѣбва да се уредятъ училищнитѣ градини. Докато училищнитѣ инспектори искатъ тия градини да служатъ изключително за целитѣ на обучението, горскитѣ инспектори настояватъ, училищнитѣ градини да станатъ единъ видъ разсадници, отдето ще се взиматъ дървета за залесяване на голитѣ бърда край селата.

Презъ 1896 година Министерството на народното просвѣщение издава „Наставления за уредбата и гледането на училищнитѣ градини“ и разпорежда на първо време да се уредятъ въ всѣка околия по 4—5 градини тамъ, дето има потребнитѣ условия за това. Споредъ тия наставления, училищната градина трѣбва да преследва двояка задача: отъ една страна, тя трѣбва да помага да се изучатъ нагледно природнитѣ науки, отъ друга — да се разпространятъ между селското население полезни стопански знания, които ще му послужатъ за подобрене на земледѣлието. Министерството отдава голѣмо значение на училищнитѣ градини, като срѣдство за повдигане на земледѣлското стопанство. То смѣта, че това е най-голѣмата задача на училищнитѣ градини. За да се постигне тя, трѣбва само да се изпълнятъ следнитѣ съвети: „Учителътъ ще посѣе разни семена, ще приготви лехи, наторени съ разни торове, за да се види, който ще повлияе по благотворно на една и съща сѣитба, та да може да се получи по-изобилна рожба и по-голѣмъ приходъ. Презъ време на тия си занятия ще повика въ свободни дни общинаритѣ си и на самото мѣсто ще показва, що е работилъ, що е получилъ и какво ще може да очаква. Въ градината той ще имъ напомни за тѣхнитѣ ниви, ливади или пасища и за срѣдствата, които трѣбва да се използватъ, за да се въведе това или онова растение. Въ училищната градина ще се отгледватъ разни облагородени овошки, зеленчу-

ци и др., та земеделското население, като има достъпъ въ нея, ще може да види нагледно, какъ се отгледватъ овошкитѣ, какъ се облагородяватъ и предпазватъ отъ разни болести и вредителни наѣскоми “

Подъ влияние на тия схващания за целигѣ, които трѣбва да се преследзатъ съ училищнитѣ градини, и силнитѣ настоявания на училищнитѣ власти, учителитѣ презъ предпоследнитѣ десетилетия на миналия вѣкъ уредиха на доста много мѣста овошни градини, черничеви или лозови разсадници, отъ които сега се намиратъ само тукъ-таме жалки останки. Създадени съ заповѣди отгоре, поставени въ услуга на задачи, чужди на първоначалното училище, — скоро училищнитѣ градини бѣха напуснати отъ създателитѣ си. Тѣ не постигнаха нито една отъ задачитѣ, които се преследваха съ тѣхъ.

Ала днесъ, когато отъ всички страни настойчиво се заговорва за реформи въ народното училище, когато въпросътъ за *дълготото възпитание* рѣзко се налага на всѣки училищенъ деецъ, когато продуктивниятъ ученишки трудъ въ градини, лабогатории и работилници се смѣта за едно отъ най-могъщитѣ възпитателни срѣдства, — въпросътъ за уредбата на училищни градини отново трѣбва да бѣде по-детъ и разрѣшенъ отъ народното учителство.

У насъ, може би, за дълги години училището ще бѣде лишено отъ работилници и лаборатории, каквито сж уредени при „новитѣ училища“ на Западъ, но училищни градини, които ще служатъ изключително за целитѣ на обучението, могатъ да се създадатъ на много мѣста.

Излишно е да говоримъ върху значението, което иматъ тия градини за природонаучното обучение. Чрезъ излетитѣ, колкою планомѣрни и многобройни да сж тѣ, ученицитѣ се запознаватъ само съ нѣкои страни изъ живота на растенията. При тѣхъ малкиятъ наблюдател изучава само отдѣлни откъслечи отъ историята на растенията. Ученикътъ може да проследи пълното развитие на последнитѣ само тогава, когато ги отглежда самъ. Това е лесно осъществимо, ако при всѣко училище се уредятъ градини, предназначени да служатъ само за тая цель. Въ училищната градина трѣбва да се събератъ всички растения, които се изучаватъ въ първоначалното училище и които могатъ да вирѣятъ при мѣстния климатъ и дадената почва. Тамъ могатъ да се пуснатъ и нѣкои безвредни животни: костенурка, жаба-дървесница, щурець, охлюви, слѣпокъ, ежъ и др. Ако презъ мѣстото протича вода, може да се направи малкъ резервуаръ, въ който ще се отглеждатъ и нѣкои водни животни: водна костенурка, пиявица, жаба, мида, ракъ, риба, водна змия и др.

Училищната градина сжщевременно трѣбва да служи и на обучението по география и геометрия. За тая цель на лехитѣ въ нея ще се дадатъ различни геометрически форми:

квадратъ, правоъгълникъ, трапецъ, ромбъ, ромбоидъ, трапе-
зоидъ, кръгъ и др. Така ученикътъ, вмѣсто да учи геомет-
рията на черната дъска, ще я изучава чрезъ работа и постоян-
ни измѣрвания въ градината.

Въ последната могатъ да бъдатъ представени въ миниатю-
ра и много географски обекти: хълмъ, могила, про-
ходъ, тунелъ, езеро, островъ и т. н. Всички тия обекти мо-
гатъ да се построятъ отъ прѣстъ и камъни. За да не се
развалятъ отъ дъждоветъ, трѣбва да се засѣятъ съ гъста
трѣва, която ще задържа прѣстъта. Когато се изгражда
„хълмътъ“, въ вътрешността му се поставятъ пѣсѣчници,
между които се оставятъ малки каналчета. На билото и въ
политъ му трѣбва да се направятъ нѣколко отвѣрстия. На
известно разстояние отъ „хълма“ се изкопава плиткъ ровъ,
който ще представя „езеро.“ Отъ отвѣрстията въ подно-
жието на хълма до „езерото“ се прокопаватъ нѣколко ка-
налчета, които трѣбва да се разклоняватъ и съединяватъ
така, както се съединяватъ притоцитъ на нѣкои голѣми рѣ-
ки. Достатъчно е да налѣемъ презъ горното отвѣрстие на
„хълма“ кофа вода, за да се образуватъ въ миниатюра почти
всички хидрографски елементи. Водата се прецежда презъ
пѣсѣчниците и извира въ политъ на хълма отъ нѣколко
мѣста, събира се въ поточета, последнитъ — въ рѣкички,
които отиватъ въ езерото. Въ последното построяваме остро-
ви, полуострови, носове и др.

Въ срѣдата на градината по същия начинъ отъ камъни,
пѣсѣкъ и прѣстъ може да се построи и *релефътъ на България*.

Всѣка училищна градина трѣбва да се реди по предва-
рително съставенъ и добре обмисленъ планъ. Никогда не
трѣбва да се разработва и насажда училищната градина,
безъ да се знае предварително, какъвъ изгледъ и наредба
ще има тя, какви растения ще се развъждатъ въ нея, отъ
кои по колко и кое де ще се сади.

Когато се избира мѣсто за училищна градина, трѣбва
да се спазватъ следнитъ условия:

1) Училищното здание да се намира въ срѣдата на учи-
лищния дворъ. Ако това е невъзможно, то училищниятъ
дворъ трѣбва да се простира къмъ южната, западната или
източната страна на училищната сграда.

2) Мѣстото на училищната градина трѣбва да е загра-
дено. Заграждането не бива да става съ високи стени, осо-
бено откъмъ южната страна, защото въ последния случай
мѣстото около оградата не ще бъде достатъчно огрѣвано
отъ слънчевитъ лъчи, та ще остане влажно и студено. Отъ
изтокъ, западъ и северъ могатъ да се вдигатъ високи огра-
ди, безъ да се вреди на растителността. Най-добрата ог-
рада за голѣми и малки градини е дъсчения стоборъ. Живи-
тъ плетища не се препоръчватъ за училищнитъ градини,

защото отнематъ много мѣсто и защото презъ тѣхъ могатъ да минаватъ вредни за градината животни.

3) Най добро мѣстоположение е онова, което е наведено на югъ, юго-изтокъ или юго-западъ; най-лошо — когато е обърнато на северъ

4) При всѣка градина трѣбва да се предвиди и мѣсто за игрище. То трѣбва да бжде посипано съ пѣськъ и засѣчено съ нѣколко сѣнчести дървета (липа, брѣстъ, акация, айлантусъ, конски кесганъ и др *)

Когато чертае плана на училищната градина, учителятъ трѣбва да вземе предъ видъ всичко, което ще преследва съ нея. Той трѣбва да опредѣли, къде ще построи географскитѣ релефи, какви форми ще даде на различнитѣ лежи и на кое мѣсто ще ги направи.

Училищната градина трѣбва да приковава вниманието на наблюдателя и съ красивото съчетание на всичко, което се намира въ нея. Така тя ще служи и като сръдство за *естетическо възпитание*.

Отначало въ плана учителятъ ще скицира мѣстото, дето се намира училището, и ще отбележи главнитѣ посоки и разстояния; после ще изобрази постояннитѣ предмети: дървета, постройки и др., ще определи главния пѣтъ, който ще води отъ градината къмъ училищната сграда. Като вземе за основа тоя пѣтъ, ще опредѣли и пѣтекиѣ въ градината. Тѣ трѣбва да бждатъ три вида: първостепенни — 1—1.5 м. широки, второстепенни — 50—80 см. и третостепенни — 30—50 см. Първостепеннитѣ пѣтеки дѣлятъ главнитѣ отдѣли на градината, второстепеннитѣ водятъ отъ главнитѣ пѣтеки къмъ лехитѣ, а третостепеннитѣ се поставятъ между лехитѣ. Всички пѣтеки се постилатъ съ чакълъ и пѣськъ.

При това трѣбва да обърнемъ внимание върху всички постоянни предмети и да опредѣлимъ, кои отъ тѣхъ трѣбва да се замаскиратъ съ храсти или дървета.

Дърветата и храститѣ трѣбва да се посадятъ на границитѣ на всѣки отдѣлъ. Около училищната градина се оставятъ ливадки и площадки за игра. Дърветата трѣбва да се нареждатъ така, че да защитаватъ градината отъ зимнитѣ бури и лѣтния пекъ и сжщевременно да представятъ красива гледка. Съ храститѣ могатъ да се закриватъ некрасиви предмети (бараки, нуждници, стени и др.).

Въ всѣки планъ трѣбва да се предвидятъ и следнитѣ постройки: *градинска спусница* (сая), въ която се съхраняватъ градинскитѣ орждия и сѣчива, *кладенци* (чешми) и *топлици*, които служатъ за презимуване на нѣкои чувствителни къмъ студа растения и тѣхнитѣ сѣмена и корени. Топлицитѣ трѣбва да бждатъ обърнати или къмъ югъ или къмъ юго изтокъ.

*) Наставления за уредбата и гледането на училищнитѣ градини при основнитѣ и трииласни училища. Стр. 11—12.

Тѣ могатъ да бждатъ тъмни или свѣтли. Тъмнитѣ топлици сж лехи, обградени и затворени съ дъски, чимове или тухли и покрити съ конски торъ, а свѣтлиитѣ сж паянтови сплустници, чийто покривъ и южна стена сж покрити съ стѣкла. Торището трѣбва да се постави въ дъното на градината или при нужданицитѣ.

Училищната градина трѣбва да се раздѣли на толкова отдѣла, колкото природни картини се изучаватъ въ основното училище: въ единъ отдѣлъ ще бждатъ застѣпени само полски растения, въ другъ — градински, въ трети — горски, въ четвърти — рѣчни. Освенъ това, могатъ да се предвидятъ и малки отдѣли, дето ще се отглеждатъ растения, важни отъ извѣстни гледища, напр, отровни растения, растения, които се опрашватъ чрезъ вѣтъра, представители на естественитѣ групи и др.

Училищнитѣ срѣдства не позволяватъ навсѣкжде да се уреждатъ градини като ония, които описваме. На повечето мѣста учителътъ трѣбва да се ограничи съ най-необходимото, когато урежда училищна градина. Отъ близката родна природа — отъ полето, гората и рѣката — ще пренесе въ своята градина по 1—2 екземпляра отъ всички растения, които се изучаватъ въ основното училище. Когато се сѣдятъ или сѣятъ облагородени или опитомени растения, добре е редомъ съ тѣхъ да се поставятъ и тѣхнитѣ диви разновидности, понеже така ще дадемъ възможность на ученицитѣ да сравняватъ еднитѣ съ другитѣ, да забелязватъ сходството помежду имъ и да откриватъ начина, по който човѣкъ е видоизмѣнявалъ нѣкои отъ полезнитѣ растения. Редомъ съ дивата ябълка, круша и череша, ще посадимъ и облагороденитѣ имъ разновидности; редомъ съ дивата перуника, детелина, иглика, теменуга, шипка, дивия макъ, ще посѣемъ и питомнитѣ имъ роднини.

Всички градински работи, доколкото това е възможно, трѣбва да се извършватъ отъ ученицитѣ. Като работи въ градината постоянно, ученикътъ се запознава неусѣтно съ растенията, които отглежда. Вънъ отъ туй, тая работа прати малкитѣ работници съобразителни и ловки, привиква ги къмъ прилежание, приучва ги къмъ методичность, основана на естествения редъ на нѣщата, която дава сѣщевременно широкъ просторъ на детската продуктивность.

Последната особено силно се развива, когато на всѣки ученикъ се предостави да обработва отдѣлна леха. Всѣки се стреми да направи своята леха по-хубава, отколкото лехитѣ на съседитѣ си. Въ една училищна градина, дето на ученицитѣ бѣха дадени отдѣлни лехи за обработка, наблюдавахъ единъ твърде интересенъ фактъ. Едно момиченце бѣ заградило цвѣтната си леха съ върбови прѣчки, отъ които чрезъ просто преплитане бѣ направило красива рамка. Съседитѣ му, щомъ видѣха това, веднага се заловиха на на-

правятъ сжщото. Единъ ученикъ, обаче, отиде по-далечъ отъ слѣпото подражание: той смѣси върбови и кленови пръчки, та оградата му стана по-красива отъ другитѣ. Въ надпреварването си ученицитѣ неусѣтно творяха.

Достатъчно е да наблюдавате, какъ всѣко дете отъ сутринъ до вечеръ се грижи за своята леха, какъ по нѣколко пѣти на день ходи да гледа поникналитѣ семена или напжпилитѣ цвѣтове, за да разберете голѣмото възпитателно значение на единичната работа.

Когато разпредѣля лехитѣ между ученицитѣ, учителтъ трѣбва да вземе предъ видъ и индивидуалнитѣ наклоности на последнитѣ. На момичетата ще се предостави да отглеждатъ повече цвѣтя, а на момчетата — да обработватъ зеленчукови или земледѣлски растения. Въ село самитѣ ученици могатъ да донесатъ нужднитѣ семена за своитѣ лехи.

Може би, ще ми се възрази, че единичната работа не развива солидарностъ и обществени чувства между ученицитѣ, че тя ги прави егоистични. Чувствата на солидарностъ се развиватъ тогава, когато човѣкъ не може съ собствени усилия да извърши известна работа и подири чужда помощ. Работейки надъ своитѣ лехи, ученицитѣ често ще бждатъ принудени да потърсятъ помощта на своитѣ съседи. Отъ личенъ опитъ тѣ ще разбератъ, че могатъ да разчитатъ на чужди услуги, когато сами услужватъ на другаритѣ си. Отъ моята нѣкогашна практика въ едно селско училище мога да приведа много примѣри. Веднажъ единъ ученикъ трѣбваше да засѣе своята леха съ пролѣтентъ ечмникъ. Той прекопа лехата си, но не знаеше, какъ трѣбва да раздроби едритѣ буци. По едно време го видѣхъ, че носи къмъ лехата кривъ клонъ, който наподобяваше рало. Той повика единъ отъ съседитѣ си да натиска съ кракъ „ралото“, а самъ зае ролята на „конъ“. Така двамата другари преораха лехата. Следъ туй тѣ отидоха въ лехата на втория и направиха сжщото. Оригинално „рало“ минаваше отъ ржце на ржце. Изобретателтъ на ралото засѣ своята леха; семената трѣбваше да се покрятъ съ прѣстъ. Отъ близкия селски плетъ той събра нѣколко тръни, свърза ги съ ремъка си и по тоя начинъ приготви *влакъ*. Опита се да прекара влака върху лехата, обаче семената не се заравяха. Трѣбваше да се постави нѣкаква тежестъ отгоре му. Той повика едно дете отъ първо отдѣление, накара го да седне върху влака и се опита да го потегли. Това не бе по силитѣ му. Съседътъ пакъ се яви на помощ. Двамата другари се впрегнаха въ влака и завлѣкоха посѣлото. Следъ туй тѣ отидоха въ лехата на втория.

Всѣко момиче е отгледало въ своитѣ лехи само по единъ видъ цвѣтя, но то иска да има и отъ цвѣтята на другаркитѣ си. Завеждатъ се преговори, съсъдкитѣ се съгласяватъ да си размѣнятъ по нѣколко стърка разсадъ отъ своитѣ цвѣтя.

Лѣйкитѣ, съ които поливаха цвѣтата, бѣха доста голѣми, та трѣбваше да ги носятъ по две ученички. Две по две притежателкитѣ на цвѣтнитѣ лежи отиваха съ лѣйкитѣ за вода, напѣлваха ги и поливаха подъ редѣ лехитѣ си.

Това сж мили прояви на солидарностъ, за каквато мнозина възрастни могатъ само да мечтаятъ. Училището е длъжно да укрепи и развие тия прояви дотолкова, че всѣко дете съ радостъ добросъвестно да изпълнява и общитѣ работи въ градината. А такива въ всѣка училищна градина има доста много: прокарване и почистване на общи пѣтеки между лехитѣ, почистване на дърветата, посадени край тѣхъ и т. н.

За общитѣ градински работи ученицитѣ трѣбва да се разпредѣлятъ на групи. Всѣка група ще се състои отъ 10—20 ученика. Понѣкога, особено есенъ, когато въ кратко време трѣбва да се приготви градината за презимуване, та ще има нужда отъ повече работни рѣце, за да се заринатъ нѣкои растения, а други да се пренесатъ въ топлитѣ, могатъ да участвуватъ повече ученици, като се слѣятъ нѣколко малочислени групи въ една по голѣма. Като се разпредѣлятъ ученицитѣ на групи, опредѣля се, кой день и въ кой часъ всѣка група ще работи.

Когато малкитѣ работници се занимаватъ въ училищната градина, трѣбва да се пази известенъ редъ. Ученикъ, поставенъ да работи, трѣбва да работи внимателно. Презъ работното време не се допускатъ игри, напушане или прекъсване на работата, лениво работене и други подобни прояви, които пречатъ да се извършватъ навреме текушитѣ градински работи. Трѣбва да се позволява, обаче, ученикътъ да се държи свободно, да говори съ другаритѣ си, разбира се, като си гледа въ сжщото време и работата, и да си поотпочива. Ученикътъ трѣбва да се подчинява на тоя редъ, за да се привикне още отрано на систематически трудъ и да се научи да уважава и цени всѣки трудъ изобщо.

Преди да започнатъ градинската си работа, ученицитѣ отиватъ по редъ въ спусницата или помѣщението, въ което се държатъ сѣчивата, взиматъ отъ тѣхъ ония, които имъ сж нуждни, и внимаватъ да не събарятъ близосѣднитѣ. Всѣкога въ такива случаи трѣбва да се преглеждатъ сѣчивата, дали сж здрави, добре стегнати и въобще сгодни за работа. Това е необходимо, за да се избѣгватъ наранявания и други нещастни случаи. При работенето учителътъ трѣбва да даде необходимитѣ наставления за употрѣбата на сѣчивото, като покаже на ученицитѣ, коя е най-слабата *негова частъ*, какъ може да се строши и повреди, та да внимаватъ да го не развалятъ и повредятъ. Следъ като свърши работата си, всѣки ученикъ трѣбва да очисти самъ сѣчивото, да го занесе въ спусницата и да го тури на опредѣленото му мѣсто. Тоя редъ е важенъ не само за добрия вървежъ на занятията въ училищната градина, но и за самия ученикъ, който кога

почне да работи самостоятелно, ще разбере истинското му значение,

Съ практическите занятия въ училищната градина учителътъ трѣбва да се грижи да приучи ученицитѣ не само на редъ, но и на чистотата. Затуй всѣкога, като се свърши работата въ градината, той трѣбва да иска отъ ученицитѣ да измиватъ ржцетѣ, лицето и вратоветѣ си. да изтрѣсватъ дрехитѣ и обущата си.*) Така той не само ще ги обучава, но и ще ги възпитава.

Общитѣ градински работи трѣбва да се извършватъ сутринъ отъ 8—9 часа и следъ пладне отъ 4 до 5 часа. Съ единичнитѣ работи ученицитѣ могатъ да се занимаватъ. когато обичатъ презъ свободното си време. При това не трѣбва да се забравя, че работата, която се дава на отдѣлнитѣ ученици, трѣбва да съответствува на силитѣ имъ. На ученици отъ I и II отд. се даватъ най леснитѣ работи: плѣвене, кършене лѣторасли или други излишни части на нѣкои растения, унищожаване на вредни насѣкоми, засѣване на семена и др. Ученицитѣ отъ III отд. могатъ да прекопаватъ съ леки *разрочачки* (мотички) лехитѣ, да превързватъ и отвързватъ дръвчетата, да събиратъ семена, да поправятъ пжтекитѣ и пр; ония отъ IV отд. могатъ да приготвятъ лехи за посѣвъ, да присаждатъ дръвчета, да изрѣзватъ и оправятъ короната на дръвчета и храсти и т. н.

Въ свръзка съ градинскитѣ работи трѣбва да се правятъ и редица биологически опити, чрезъ които се демонстриратъ нагледно най-типичнитѣ прояви въ различнитѣ периоди отъ живота на растенията, свойствата на почвата, значението на торението, условията, необходими за поникването на семената и за развитието на растенията. Съ всичко това ученицитѣ могатъ да се запознаятъ нагледно чрезъ опити въ училищната градина. Обработката на почвата ни дава поводъ да разяснимъ нейната роль, като източникъ за храна на растенията, като механическа опора на коренитѣ, като запасенъ магазинъ и проводникъ на въздуха и водата. Като прекопаваме лехитѣ, обясняваме, какво значение има това за хранене на растенията; като ги плѣвимъ отъ бурени, говоримъ за борбата между последнитѣ. Самитѣ растения ни даватъ теми да описваме биологически процеси, като следнитѣ: поникване, растежъ, функции на листата, стѣблото, коренитѣ, цвѣтоветѣ, значение на запасния материалъ въ растителнитѣ продукти (семена, гулии, коренища, луковици и пр.).

Училищната градина е едно отъ най важнитѣ срѣдства за активно обучение и възпитание въ нашитѣ училища. Тѣ трѣбва да се създадатъ навсѣкжде, дето има условия за това.

*) Наставления за уредбата на гледането на училищнитѣ градини.
Стр. 17—19.

Петъръ Андреевъ — Ломъ.

Бележки върху обучението по естествознание.

Следъ литературата по български езикъ, по обемъ, идва тази по естествознание. Повдигнаха се редъ теоретически и практически въпроси, но все пакъ въпроса — „обучаваме ли биологично“ — за мнозина учители остава откритъ. Всѣки е взелъ по нѣщо отъ тукъ — отъ тамъ и всѣки, макаръ и несамоувърено, смѣта, че обучава така. Методиката на естествознанието е разглеждана въ много педагогически конференции, ръководства, учебници и педагогически списания, и необходимостта да се обучава биологично е съзната отъ всички. И ние обучаваме така, но начинитѣ сж толкова различни, че съ право можемъ да кажемъ: колкото учители, толкова начини, толкова схващания. Да обучаваашъ биологично значи: като имашъ предвидъ условията, за животъ въ природата и необходимостта отъ приспособяването на индивида къмъ тѣхъ, да изведешъ отъ тамъ устройството на тѣлото. Като се вдѣлбочимъ въ тия условия, дохождаме до заключение, че два сж природнитѣ фактори, които влияятъ на индивида: *храната* и *неприятелитѣ*. Отъ мѣстонахождението на храната зависи и мѣстопребиванието. Отъ храната зависи устройството на тѣлото: уста, жби, пищеварение, начинъ на живѣне и пр. пр. Отъ втория факторъ — *неприятели* — зависи друга частъ отъ устройството на тѣлото: външни белези, цвѣтъ, подвижностъ, приспособяване къмъ мѣстността, размножаване и пр. Колкото повече неприятели, толкова повече срѣдства за предпазване отъ тѣхъ и запазване на рода. Като имаме предвидъ тия две условия, ще трѣбва, водими отъ тѣхъ, да извеждаме особеноститѣ при устройството на индивида. Обучението по естествознание не е *описателно* обучение, а строго *обяснително*. Неправилно е да се каже: 1) „Човѣкъ се храни съ месо, защото има кучешки жби“. 2) „Жирафътъ има дълга шия, защото се храни съ листата на палмитѣ.“ Това е погрѣшна мисълъ. Трѣбва да извлѣчемъ обяснението отъ условията, при които живѣе индивидътъ: понеже човѣкътъ е започналъ да се храни и съ месо (първитѣ условия сж се измѣнили), то и устройството на жбитѣ му сж се пригодили така, че да има и кучешки жби и ги има; понеже храната на жирафа се намира все по високо и по високо, то отъ постоянното протѣгане на шията последната се е удължила до сегашнитѣ си размѣри.

Отъ казаното до тукъ е ясно, че всички особености въ устройството при различнитѣ индивиди е въ пълна зависимостъ отъ храната и неприятелитѣ имъ.

Нека разгледаме, какъ се спазва и изяснява тая зависимостъ въ една лекция по естествознание, напримѣръ, бухалъ — методическа единица за четвърто отдѣление. Препаратътъ е въ класъ. Разглеждатъ се отъ ученицитѣ, напр., устройството на краката и се описватъ следъ това — описание само на виденото въ препарата. Следва учителювиятъ въпросъ, съ който се смѣта, че се влага биология: — „Защо така сж устроени?“. Такава е практиката, такъва е и досегашното напътване на учителството. Нека разгледаме по обстойно тая практика и се запитае, така ли трѣбва да бжде въ действителностъ. Това е принципиаленъ въпросъ, заслужаващъ вниманието на учителството.

Кой е първичниятъ факторъ, отъ който зависи устройството или видоизменението на индивида, и кое е последието? На този въпросъ не може да се отговори другоиче, освенъ че причинитѣ сж условията (храната и неприятелитѣ), а като последица се явяватъ особеноститѣ (приспособяването къмъ тия условия) въ устройството на тѣлото. Другъ отговоръ не може да има, понеже така се развива и еволюира всѣка жива тварь. Щомъ това е така, защо при обучението по естествознание отиваме по обратния редъ — вземаме първо последиците, разглеждаме ги, описваме ги, а едва следъ това търсимъ първичниятъ елементъ — причинитѣ, за да бжде тъй или иначе устроенъ индивидътъ. Ние напълно сме убедени въ погрѣшния пѣтъ на тая господстваща практика. По тоя начинъ обучението по естествознание отстъпва отъ правилната мисль за еволюцията на земнитѣ твари и се превръща въ чисто описателно. Отклонение отъ чистото описание се прави съ учителювия въпросъ; — „Защо сж устроени така?“ Ясно е, че при обучението по естествознание трѣбва да се почне отъ причинитѣ (условията) и отъ тѣхъ по естественъ пѣтъ, по целесъобразния единенъ и неумолимъ природенъ пѣтъ — законъ — да изведемъ последиците, приспособлението, резултата. Но да се разбере: да се обясняватъ и да се хроникиратъ фактитѣ, не е все едно и сжщо. Така само ще се спазватъ напълно исканията на биологията и ще се привикнатъ ученицитѣ къмъ самостоятелни разсждения. Като знаятъ условията, а тѣ ги знаятъ отъ непосредственото наблюдение въ природата, сами, по свой естественъ пѣтъ на разсждения, ще обясняватъ и обосноваватъ устройството на тѣлото.

Само по тоя начинъ ще обучаваме биологично и ще привикнемъ ученицитѣ да могатъ сами, следъ като имъ сж известни условията, при които живѣе индивидътъ, да си обяснятъ съ малка и незначителна помощъ устройството и особеноститѣ. Досегашната практика е на погрѣшенъ пѣтъ и, за да изпълнимъ повелението „обучавай биологично“, длѣжни сме да се корегираме при това обучение.

Нека кажемъ и нѣколко думи за надписитѣ и частичнитѣ схващания при него.

Известно е, че следъ всѣка отдѣлно завършена и разработена частъ се правятъ, въ интереситѣ на запаметяването и реда на разработката, частични схващания и се даватъ надписи. При досегашната ни практика се постъпваше така: следъ разработката на отдѣлна частъ отъ методическата единица, ученици разказватъ наученото отъ тая частъ, а следъ това се записва надписътъ. По такъвъ начинъ се написва последователно на таблага: Бухалъ. 1) Кжде живѣе и съ какво се храни. 2) Устройство на тѣлото му. 3) Неприятели. 4) Размножаване. 5) Полза и вреда и т. н. Тия надписи, нуждни при частичнитѣ и общи схващания, се записватъ въ системнитѣ тетрадки, та по тѣхъ отпосле ученицитѣ да си припомнятъ и разказватъ новонаучената материя. Но дали подобни надписи оправдаватъ целта, която се преследва съ тѣхъ? Такива ли трѣбва да бждатъ? Ако изтриемъ заглавието, не ще ли се отнасятъ тѣ и за бухала, и за вола, коня, заяка, мечката, мишката — за всички бозайници, птици, риби, влѣчуги? Защо е нужно тогава да се пишатъ тия надписи на черната дъска и да се преписватъ въ системнитѣ тетрадки? Подобни надписи не ставатъ ли безцелни, излишни, не сж ли тѣ еднообразни—шаблоненъ редъ, за всички уроци еднакъвъ? Подобни надписи не сж ли само губи време и тежестъ на обучението? Но шомъ като такива надписи, не изпълватъ предназначението си, то какви трѣбва да бждатъ тѣ, за да заслужатъ смислено своето предназначение? На този въпросъ отговорътъ е само единъ: — Надписитѣ трѣбва да бждатъ конкретни и кжси, да даватъ най-характерната особеностъ на индивида и така да бждатъ пригодени, че да образуватъ завършенъ, малъкъ, сбитъ разказъ — ядката на урока. Какъ се извеждатъ и написватъ надписитѣ? Следъ като стане необходимо да се сложи надписъ, учителътъ съ единъ концентриченъ въпросъ съсредоточава детското внимание върху най-характерното и съ помощта на неговитѣ въпроси, ученицитѣ изработватъ въ стилино отношение надписа, запаметява се, единъ ученикъ го записва, а презъ това време други ученици правятъ частичното схващане. Така изведени надписи и безъ заглавие да сж, даватъ най-характерното за индивида и лесно подсѣщатъ ученика да ги разширява. Такъвъ надписъ става необходимостъ, и нуждата отъ записването му е очевидна, защото само съ помощта на подобни надписи, съставлящи есенцията на учената материя, при едно само препрочитане ще възобновяватъ ученото.

Ат. Чешмеджиевъ — Пловдивъ.

Географски релефи.

Обучението по география има за целъ да даде на децата познания за земята и за живота на народитѣ, които я населяватъ. Нагледността при него, както и при обучението по всички учебни предмети, е отъ голѣмо значение. Но не всички географски обекти сж достъпни за прѣки наблюдения. Ученицитѣ могатъ да правятъ такива въ повечето случаи само върху ландшафта, включенъ въ хоризонта на родния край. Представи за мѣстности, отдалечени отъ родното мѣсто, могатъ да се дадатъ само съ помощта на изкуствени срѣдства: *живо, картинно описание, картини, релефи и карти.*

Ще разгледаме само едно отъ тия помагала—*релефитѣ*. Тѣ представятъ въ умаленъ видъ формата на частъ отъ земната повърхнина — на единъ ландшафтъ, на една област на една държава и др. Релефътъ има безспорни предимства предъ картата, защото дава представи за тритѣ измѣрения на изобразената мѣстность: дължина, широчина и височина. Поради туй помага на ученика да си състави сравнително по-ясни представи за мѣстността и да разбира и чете по-добре картата ѝ. При все туй, въ нашитѣ училища релефитѣ малко или никакъ не се използватъ, защото, поради високата си цена, за много отъ тѣхъ тѣ сж недостъпни. Вънъ отъ това, тѣ сж и нетрайни. Релефитѣ най-често се приготвятъ отъ гипсъ, но той е тежъкъ и лесно се чупи. Приготвенитѣ отъ папие-маше сж доста леки, но не сж яки и, като изсъхнатъ, губятъ първоначалната си форма. Отъ гума ставатъ много скъпи. Най-трайни сж приготвенитѣ галванопластично, ала тѣ сж твърде скъпи.

Главно условие за успѣшната приложба на релефа при обучението е да ни дава вѣрна представа на изобразяваната пластично мѣстность. Релефитѣ обикновено се работятъ въ умаленъ масщабъ и затова не ни даватъ, вѣрни представи за съотношението между височината, дължината и широчината на географскитѣ обекти. Колкото релефътъ ни изобразява по-малка частъ отъ земната повърхнина съ по-голѣмъ масщабъ, толкова по-вѣрна представа ще ни дава за сжщата.

Поради тия недостатѣци много педагози сж противъ употребата на релефитѣ при обучението. Тѣ посочватъ като най-добро нагледно срѣдство самата природа. Видно мѣсто въ реда на противникитѣ заематъ нѣмскитѣ педагози: Трункъ, Рихтеръ и Лесманъ. Последниятъ иска въ всѣко училище да има по два релефа — единъ по-сложенъ и вѣренъ и другъ по-опростенъ. Сложниятъ ще допълня празнотитѣ на непълния релефъ.

Има, обаче, и педагози, които, макаръ и да схващатъ посоченитѣ недостатѣци на релефитѣ, не отказватъ необхо-

димостта отъ такива при обучението и ги признаватъ като добро помагало.

Тѣ намиратъ, че картата малко отговаря на действителността, когато релефътъ дава по близка представа за гънкитѣ на повърхнината. Въ полза на релефитѣ при обучението сж педагозите: Клауснитцеръ, Ярцъ, Петри и др.

Не е излишно да цитираме мнението на Клауснитцера: „Ако отпреди ни се намира планина, у насъ и мисль не се явява да сравняваме височината ѝ съ общата голѣмина на областта, къмъ която принадлежи тя, или съ цѣлата земна повърхнина. При пръвъ погледъ на планината ние даже не сме способни на подобни отвлѣчени мисли. По скоро ние сравняваме височината на планината съ хоризонталната равнина, която въ този моментъ обхващатъ очитѣ ни. Така планината ни се представя въ много по голѣмъ вертикаленъ масштабъ, отколкото е действителната ѝ височина, въ сравнение съ общата повърхнина на страната. Отъ това следва, че, ако въ релефа се вземе за вертикалното разчленение по-голѣмъ масштабъ отколкото за хоризонталното, то ученикътъ отъ туй не получава представи, които противоречатъ на действителността.“

Рускиятъ професоръ Петри въ съчинението си „Методи и принципи географій“ относно училищнитѣ и научнитѣ релефи казва: „Училищниятъ релефъ притежава само частица отъ достоинства, съ които се отличава научния релефъ. Отъ последния ние искаме точно отражение на земната повърхнина, а въ училищния съзнателно допускаме цѣль редъ грѣшки. Ние се решаваме на това съ цель да го направимъ по-разбираемъ за децата. Училищниятъ релефъ, подобно на добрата училищна карта, трѣбва да е опростенъ до крайность. За да запазимъ при това нагледността, необходимо е да направимъ рѣкитѣ по широки, градоветѣ по голѣми и планинитѣ по високи и стрѣмни, отколкото сж въ действителность. Иначе всички тѣзи величини ще бждатъ съвсемъ нищожни“.

Привърженицитѣ на релефитѣ отиватъ още по-далече. Тѣ искатъ широка приложба на сжитѣ при обучението и, освенъ това, препоръчватъ, учителятъ самъ въ време на обучение, предъ очитѣ на ученицитѣ да работи релефа на изучаваната страна.

Ю. Петри препоръчва следниятъ най-простъ, споредъ него, и най-сполучливъ начинъ за приготвяне релефи въ класъ :

„Учителятъ поставя на масата мокъръ (влаженъ) пѣськъ и го разстила по цѣлата ѝ повърхность. Като разказва, на примѣръ, за планински форми и долини, той ги моделира съ влажния пѣськъ и после пакъ ги разваля. Учителятъ може да се упражни дотолкова, че релефътъ на Испания, напр., да се яви предъ очитѣ на ученицитѣ за нѣколко минути.

Така пълсътният релефъ представя работа бърза и чиста. Когато учительтъ се упражни доста, той ще приготви и по-сложни планински форми. Тогава той ще приготви специална дъска, голѣма колкото дъската на масата, ще ѝ постави на-около рамка да не се изсипаа пълсътът и ще работи. За по добра ориентировка може да забива гвоздейчета, дето ще бждатъ най-високитѣ части. Тѣ ще помогнатъ и за за-крепяването на пълсътъ. Ако релефътъ излѣзе сполучливъ, и учительтъ желае да го запази, може да го посипе съ гуми-арабика. Следъ това се напрѣсква чрезъ пулверизаторъ съ вода. Гуми арабиката се разтваря, заякчава пълсътъ и релефътъ може да се запази за дълго време“.

Нѣкои отъ привърженицитѣ на релефитѣ препоръчватъ, релефни карти да приготвятъ и ученицитѣ. Споредъ тѣхъ, чрезъ тая работа децата ще си уяснатъ напълно орографията на страната, която изучавагъ, и ще добиягъ много по-здрави и по-трайни знания.

Рускиятъ географъ Н. Роевски въ съчинението си „*География какъ наука и учебный предметъ*“ (стр. 114) дава следнитѣ упътвания за изработка на релефитѣ: „Приготвяме си тѣсто, прилично на пластелинъ отъ чиста грьнчарска глина. Най-напредъ тя се раздробява на парчета, пречиства се, изсушава се и се стрива на прахъ. Следъ туй прибавяме къмъ нея лой, додето се получи при бъркането маса, прилична на пластелинъ. Картата се начертава на хартия, като се означатъ точно границитѣ, рѣкитѣ, езератѣ, планинскитѣ вериги, стръмнинитѣ; поставятъ се цифри, които означаватъ височинитѣ на отдѣлнитѣ върхове, които влизатъ въ състава на веригата. Така приготвената карта се прекопирва съ синя книга на дъска. Следъ това въ точкитѣ, които съответствуватъ на отдѣлнитѣ върхове, съобразно съ височинитѣ имъ, се набиватъ карфици. Така приготвената карта се изпълва съ приготвената смѣсь, като се очертаватъ границитѣ; слагатъ се различнитѣ височини чрезъ напластяване и се изпълватъ пространствата между карфицитѣ. Остава се да изсъхне; съ ножче се изглажда; корегиратъ се грѣшкитѣ и се боядисва по желание“.

Посочениятъ начинъ за изработване релефъ е доста старъ. Обикновено релефитѣ въ училището се изработватъ отъ глина, но тѣ ставатъ груби, тежки и недостатъчно здрави. Релефи могатъ да се изработватъ и отъ книжно тѣсто, получено отъ вестници.

Релефътъ се планира на здрава плътна мукава. Ако се предполага по голѣма работа, може да се постави на мукавата рамка отъ тънки дъски. Когато мѣстността е представена въ малъкъ масщабъ, за изобразяване височинитѣ на релефа трѣбва да се вземе другъ по-голѣмъ масщабъ, иначе височинитѣ ще изглеждатъ твърде незначителни.

На мукавата ще се начертаят рѣкитѣ, езерата и най-сѣщественитѣ за моделиране планини. За отбелязване на височинитѣ и тукъ ще си послужимъ съ иглички и гвоздейчета.

Книжното тесто ще приготвимъ отъ стари вестници. Тѣ се накъсватъ на малки частици, поставятъ се въ сѣдъ и се поливатъ съ вода. Така ще киснатъ нѣколко часа. Следъ това ще се изхвърли излишната вода, ще се изтискатъ, ще имъ прибавимъ малко *чириш* или *кола*, и тѣстото е готово. За по голѣма здравина може да му се постави и малко туткалъ.

Моделирането ще започне отъ най-високия релефъ, като се запълни съ тѣсто пространството между игличкитѣ и гвоздейчетата по чѣртежа на планинитѣ и планинскитѣ вериги. Височинитѣ ще достигнатъ до главичкитѣ на иглитѣ и гвоздейчетата. Следъ това се моделиратъ и низкитѣ мѣста, споредъ картата. Изработениятъ по този начинъ недовършенъ релефъ ще се остави да изсъхне.

Изсъхналиятъ моделъ трѣбва да се довърши. Съ сѣщото тънко обработено книжно тѣсто се моделиратъ върховетѣ, склонозетѣ и проходите на планинитѣ. Следъ това се оставя пакъ нѣколко часа да съхне и следъ това цѣлата повърхност се намазва съ рѣдъкъ туткалъ. Посипва се, докато е мокъръ туткала, съ пресѣтъ ситенъ пѣськъ, смѣсенъ съ малко гипсовъ прахъ. Може да се посипе и съ суха пепель отъ огнището. За да се предаде съответенъ цвѣтъ на модела, може да се прибави въ туткала боя.

Рѣкитѣ, езерата, пѣтищата, проходите и т. н. ще се моделиратъ още докато е мокра изработката. Долинитѣ и равнинитѣ ще се боядисатъ, следъ като изсъхне модела, съ блѣдо зелена боя, а планинитѣ — съ кафява. Тѣзи цвѣтове съответствуватъ съ цвѣтоветѣ на картата.

Доколкото ни е известно, релефнитѣ карти днесъ сж още рѣдкостъ въ нашитѣ училища. Едничката най-важна причина е, че липсватъ срѣдства и нѣма мѣсто за тѣхното пазене. Въ повечето училища учителитѣ си служатъ още съ стенната карта и се стараятъ по нея да запознаятъ децата съ орографията и хидрографията на изучаванитѣ страни. Това, обаче, е много мжчно при наличността на карти, които малко отговарятъ на условията, изисквани отъ една добра училищна властъ.

Известно е, че най-важниятъ отдѣлъ отъ географския курсъ е гесграфията на отечеството.

Преци всичко ученицитѣ трѣбва да иматъ опредѣлено и пълно понятие за най-главнитѣ орографски и хидрографски характерни части на своето отечество, а такива ще добиятъ само чрезъ релефнитѣ карти, каквито въ България имаме доста издадени.

Чрезъ релефнитѣ карти, изработени отъ учителя и ученицитѣ, или чрезъ фабричнитѣ такива обучението по оте-

чествена география ще стане по нагледно, по-достъпно за разбирането на ученицитѣ и по-плодоносно.

Когато се изучава географията на родното мѣсто, преди да се използватъ релефитѣ, трѣбва да уредятъ редъ излети, при които чрезъ прѣки наблюдения ученицитѣ ще добиватъ ясни и вѣрни представи за орографията и хидрографията на родното мѣсто. Най-напредъ излети и наблюдения, после релефи и карти—ето, пжтя по който трѣбва да върви началното географско обучение.

ИЗЪ ПРАКТИКАТА ЗА ПРАКТИКАТА

Longum iter est per praecepta,
breve et efficax per exempla.

SENECA.

С. Доневъ — Жеравна.

Единъ часъ съ първацитѣ.

Сладкиятъ лѣхъ на пролѣтѣта подразни съ своята съблазнь настрѣхналото чело на Балкана, чиято снага вече цѣли шестъ месеци трѣпне подѣ боджитѣ на остъръ студъ. Оголенъ и вкоченѣлъ, примиренъ съ вѣчната сѣдба на изоставенъ самотникъ презъ дългата зима, съ едва стихваще търпение, той проспиваше неизбѣжния зименъ сънь, когато пролѣтното слънце проигра съ първитѣ си лъчи по закоравялата му снага. Леки трѣпки конвулсиво предадоха животворна сила на вкочанѣлитѣ му стави и подсказаха предстояща блажена радостъ. А ранобуднитѣ кокиченца, притаени като паразити подѣ кожата му, избързали съ съня си мъртвия гигантъ, разпукаха главици, набодоха повърхността му и разпериха цвѣтчета, за да изкаратъ празничнитѣ си дни въ обилието на първитѣ му сокове. Тѣ гласно го увѣряваха въ несигурната топлина на слънчевитѣ лъчи и го молѣха да приспива за още дни другитѣ си поселници.

Трѣбваше да ги слуша, защото отъ вѣкове кокиченцата не сѣ го излѣгвали. А и кой ли другъ отъ храненицитѣ му се е загрижилъ и съумѣлъ да го представи въ чудната му първа премѣна? Заради нея колко палавци сѣ му идвали на гости!

— Мили деца, скъпи мои гости, като моитѣ малки кокиченца, вие сте първата радостъ и надежда. Елате, наките се съ тѣхъ и разнесете шумно благата вѣстъ за пролѣтѣта по заледенитѣ сърдца. За васъ сѣ кокиченцата, както е за васъ младата девѣца-пролѣтъ! — имъ говореше Балканѣтъ, опиеенъ отъ сладкитѣ имъ гласове.

Весела пролѣтна утринъ. Свежиятъ въздухъ е сбодрилъ просиялитѣ лица на ученицитѣ, а сладкото слънце ги е примавило до едно на мегдана, вѣнъ отъ училищния дворъ. Лѣка, незнайна радостъ ги е озарила и възбудила.

Механически съмъ преминалъ разстоянието отъ дома до училището, задълбоченъ въ предстоящата си учебна работа.

Докато се видѣхъ обсаденъ отъ всичкитѣ си почти първаци, не виждахъ ни прѣсния имъ нацитъ, ни сияното имъ тържество въ грѣйналитѣ имъ очи.

— Баба Марта те приспала, учителю — закачи ме едно отъ тѣхъ.

— А азъ колко рано станахъ!

— И мене хичъ не ми се спѣше! — Заредиха се въ надпревара сладки гласове.

Любопитни деца отъ другитѣ отдѣления се натрупахъ и съ съзнание на умници, снисходително оставяха „малкитѣ“ да се надпреварятъ.

— Ами че кой ви е накичилъ съ тѣзи кокичета, и то толкова много!

— Ние самички, отъ гората! — Колко много има! — хайде да отидемъ учителю! Азъ ще ви заведа при най-много! — И при най-едритѣ! — Бате знае още по-едри! избухнаха въ шумъ гласове. „Голѣмитѣ“ се подсмиватъ и чакатъ обикновеното: „Ами нали е влажно, кой ви позволи да ходите сами?“ Защото все ще е имало обичайното наругуване!

Обаче, виновникътъ на обаянието и възторга бѣше кокичето. Щастливцитѣ високо вирятъ цѣли снопчета отъ него. А моитѣ ржце вече сж пълни съ най-избрани цвѣтчета. Редъ бѣше вече и да го възхвалимъ.

— И, като не сте чакали да ви заведа азъ първи, който ви е завелъ, той да ви изпѣе пѣсенъта на кокичето — присторено срого се обърнахъ азъ къмъ „голѣмитѣ“.

Въ мигъ само, като по подготвенъ планъ, се разнесе на високия мегданъ вдъхновенно:

„Ой, кокиче, цвѣте красно, бѣло бѣленичко...“

Подехъ съ тѣхъ и азъ и, ако не се излѣгахъ, сподѣлихъ самъ възторга на тѣхната радостъ.

— Ние знаемъ и друга, заприготвяха се тѣ, но звѣнецътъ съ еквивия си гласъ ни отзова за друго.

— Закъснѣлъ си, ме подкачиха другаркитѣ ми, на утрешния поздравъ.

— Баба Марта ме приспа!

* * *

Наредихме се на урокъ. Пѣхме молитвата, а едно дете своеволно я замѣни съ пѣсенъта за кокичето! Азъ напразно се мъчехъ да приспособя плана на предстоящата ни работа.

Трѣбваше да смѣтаме. Предстоеше ни да повторимъ състава на числата отъ първата десетица по петорната система и да преговоримъ всички случаи отъ събиране и изваждане въ кръга на тия числа отъ първата десетица. Каква противоположна за настроението работа! Какъ да се задържи и използва настроението. Да бихъ искалъ да си го създамъ за часа по предметно учение, не бихъ могълъ! Дали да замѣня часа съ предметно обучение? Да, много би подходилъ случая, но и за смѣтането, па и за всички часове не се ли изисква настроение? Кокичето е прилегнало до

сърдцата на всички, и обикнали го сърдечно, тѣ не искатъ да знаятъ за моята програма. Живѣятъ съ милия му образъ и се усмихватъ съ неговата усмивка. Какъвъ ще се нарече учебниятъ ни часъ, смѣтане или предметно учение, не се и интересуватъ. Тѣхъ ги интересува кокичето и за него искатъ да приказваме. А то, сполучило да се настани изъ косички, по палтенца и роклички, заело ржцетѣ на всички ни, миловидно следи ще отвърнемъ ли погледъ отъ него, ще го изоставимъ ли безъ внимание, следъ като сме го откъснали отъ майчина грѣдь.

— Не, това е жестоко, споразумѣхме се съ погледъ всички . . . За кокичето!

Кокичето познава само предпролѣтътъ. То е вестителътъ на младата дѣвица пролѣтъ. Съ него се учичваме, за да я посрещнемъ. Ето ни накичени! Да накичемъ и числата, за да ги приемемъ въ процесията на посрѣщането! До сега, много пжти сме ги одухотворявали, та да имъ направимъ и сега тая честъ. Ще ги одухотворимъ като момиченца, а ще имаме предъ видъ състава имъ.

Окичането ще ни представи всички случаи отъ събиране въ кръга на първата десетица така: Въ церимонията на посрѣщането, естествено, всички сж равни. До сега всички числа сж живѣли въ обща непримиримостъ, заради гордостъта на всѣко едно спрѣмо по малкитѣ отъ него, произлизаща отъ съзнанието за относителна голѣмина. Сега, понеже кокичето е титула за посрѣщането на пролѣтътъ, всѣко негово цвѣтче ще признаваме за равнозначуще на обикновеннитѣ бройки, та окичени съ кокичета, по малкитѣ числа ще се изравняватъ относително съ всички по-голѣми, ксгато ще имъ се явяватъ за покана по посрѣщането.

Единичето е произлѣзло отъ кокичето. То е любимчето на кокичевата майка, нейна бивша рожба и всѣка година си я навестява въ гората. То ще възвести приближаващата пролѣтъ и последователно ще покани всички числа да участвуватъ въ шедствието на посрѣщането. То ще отиде на родната горска поляна, ще вземе въ ржка най-вѣрното свое другарче и, изравнило се по съставъ съ съседната *двойка*, ще ѝ иде на гости вече на равна нога. Понятието е вече, готово — съседката ще се примири и ще го приеме радушно. Малкото само вглѣждане въ щастливата *единичка* ще я съблазни, особено при поканата за посрѣщане пролѣтътъ. Дветѣ съседки, надумани да изненадатъ *тройката*, се отправятъ на кокичевата поляна и, единичката, вече съ две кокиченца въ ржка, а *двойката* съ едно, почукватъ портата на *тройката*, горди, че ѝ се явяватъ равни по съставъ. Сжщото очудване, сжщата съблазнь и у *тройката*. Тритѣ дружки, пакъ по тоя начинъ нагласени, равни по съставъ съ *четворката*, я посещаватъ. Това продължава, докато петѣтъ *малки* другарки се явяватъ на *шесторката*. Тя е отъ *големитѣ* и *богатитѣ* и, свойствената ѝ надменность, при всичкото кзкушение на

нѣщата надвива, за да онеправдае единичката, която подъ разни претексти остава на дзора. Така, у шесторката тя е *самичка*. Отъ тоя и по нататъшнитѣ случаи ще се приповтори състава на числата отъ втората петорка. Каквато си е незлоблива, единичката и не гърси отмъщение и задружно ги повежда при кокичетата. Шесторката е принудена да приеме изравнението и всички, снабдени съ съответния брой кокичета, отиватъ у седморката. Тамъ остава игнорирана двойкага, у *осморката* — тройката, а у деветорката — *четворката*. *Десеторката* по привилегия не се окичва.

Палатитѣ на девицата-пролѣтъ се намиратъ незнайно далече. Тамъ пребивава на почивка тя, следъ като е обходила далечни страни. Тя е вѣчно млада, хубава и засмѣна. А щедростта ѝ нѣма край: благоухания, трези, цвѣтя и птиченца сж дарсветѣ ѝ, които бавно следъ нея пристигатъ на златни колесници, носени отъ лекъ вѣтрець, а ластовичкитѣ съ сладки пѣсни направляватъ шедствието.

Още малко и нашитѣ посрѣщачки ще видятъ чудното тържество! Майката на кокичето е приготвила бѣлоснѣжна колесница, нарежда ги въ нея и . . . духва!

Безширното пространство замайва очитѣ на всички, а сладки аромати и чудни пѣснопѣяния на невидими хорове изпълватъ душитѣ на нашитѣ летци. Тѣ се пробуждатъ и се разпознаватъ като млади *самодиви*. Мигомъ прозиратъ въ очитѣ имъ далечни слънчеви палати и пакъ въ мигъ тѣ сж предъ тѣхъ. А грѣйналото лице на девицата, на което сияе вѣчна усмивка, ги здрависва съ погледъ, при пригласитѣ на чудна и далечна музика, която пѣе: „Добре дошли!“ Предъ палатитѣ сж разкошни градини съ буйно разцвѣтѣли дървета и цвѣтя, ливади въ сочна зеленина, ручей съ кристални води. Въздухътъ обилно разлива мирисъ на прѣснина и свежестъ, слънцето радостно прѣска топли лъчи, а знайни и незнайни птички чуруликатъ въ хоръ славословия на дивна младостъ.

Завеждатъ ги въ зеленитѣ джбрави, дето се раждатъ всички подаръци. И всѣко получава въ замѣна на поднесенитѣ кокичета златни накити, които въ обратенъ редъ, по който е получавало при всички случаи кокичетата отъ гората, ще ѝ ги върне въ видъ на тия подаръци. Тукъ се взематъ всички случаи отъ изваждането. Така били пренесени подаръцитѣ на зимата!

Сжщността на урока по смѣтане бѣ явна. Всички случаи отъ събиране и изваждане, както и състава на числата до 10 по петорната система, се приповториха. Затова, накрая, следъ лекитѣ въздишки на всички, умниятъ Л. възкликна: „То не е приказка, а смѣткитѣ ни бе!“

- Да играемъ и ние, както въ тази приказка, учителе!
- Азъ ще съмъ единичката!
- Азъ, азъ . . .
- Ще играемъ, имъ бобещахъ азъ . . .

Д. Правдолюбовъ.

Царь Петъръ.

(Културно-исторически скици).

I.

— Михаиле, хвърли расото и ела съ менъ! . . — Така говорѣше единъ преоблѣченъ боляринъ на единъ калугеръ, за когото нарочно бѣше дошелъ въ манастира. — Утре рано братъ ти царь Петъръ ще излѣзе на ловъ въ гората . . . Ние, нѣколко души боляри, твои приятели, ще устроимъ за-сада въ гората, ще уловимъ братъ ти и насила ще го за-ставимъ да се откаже отъ престола. Ти бѣше най-големиятъ Симеоновъ синъ, ти трѣбваше да царувашъ. . . и ще цару-вашъ! Хвърли расото и ела следъ менъ! Ей тамъ въ гората мнозина твои приятели те чакатъ!

Михаилъ тръгна.

На царь Петъръ омръзнали бѣха царскитѣ палати. Той отдавна не бѣше излизалъ внѣ отъ Преславъ, не бѣше се качвалъ на конь, не бѣше виждалъ гора, не бѣше чу-валъ кучешки лай и постоянно молѣше вуйча си Георги Сур-сувулъ да отидатъ на ловъ. Вуйча му най-после даде съгла-сието си. Всички въ царскитѣ палати знаеха, че въ тоя денъ царь Петъръ съ вуйча си ще отидатъ на ловъ.

Денътъ бѣше прекрасенъ. По небето пълзѣха само нѣ-колко леки облачета, гонени отъ прохладенъ вѣтрецъ. Мѣ-стото, кждето царьтъ и боляритѣ щѣха да отиватъ на ловъ, бѣше покрай река Тича, не много далечъ отъ Преславъ. То бѣ запазено отъ добитѣкъ, за да не се разгонва лова.

Рано сутриньта царь Петъръ и вуйча му на коне, при-дружени отъ безброй ловджийски кучета, тѣлохранители съ соколи на ржце, тръгнаха къмъ гората за ловъ. Петъръ, като стѣпи въ гората, запрепуска съ своя конь, а следъ него и другитѣ. Така тѣ за кратко време стигнаха до полянката, отдето трѣбваше да започне лова. Върѣдъ полянката бѣ захвърленъ единъ отсѣченъ пжнь. Петъръ и вуйчо му слѣ-зоха отъ конетѣ си и седнаха на пжна, за да си починатъ.

Но изведнажъ се чу шепотъ. . . Тѣлохранителитѣ треп-наха и се хванаха за оржжието си. Царьтъ почна да се озърта на около си и забеляза хора между дърветата на гората. И като видѣ, че тия непознати хора идатъ право къмъ него, дръпна коня си, бързо го възседна и побѣгна къмъ гората. Сжщото направи и вуйчо му. Ала отъ всички страни се чуваха виковете. Царьтъ и Георги Сурсувулъ раз-браха, че сж заобиколени. Царскиятъ вуйчо ту се червѣше, ту бледнѣеше — не знаеше какво да прави. Виковеѣ се уси-лиха. Тѣлохранителитѣ заобиколиха царя и се приготвиха да го защищаватъ. Спрѣха. Близу отъ всѣкжде измежду кло-

нетъ на дърветата се показаха много глави, ржце, оржжия. Немислимо бѣше вече да се бѣга! Вуйчо му забеляза, че откъмъ една страна има по-малко хора. Мушна коня си и закрачи къмъ тая страна. Следъ него и царьтъ. Ала щомъ се мръднаха, градъ отъ отровни стрѣли се изсипа върху тѣхъ. Нѣкои отъ стрелитѣ пронизаха шапката на царя, едни — ржката на вуйча му, други — убиха двама-трима отъ тѣлохранителитѣ. Но обкржженитѣ не обръщаха на това внимание. Тѣ бѣгаха съ всичка сила. Боляритѣ се впуснаха следъ тѣхъ, непрекъснато пущаха стрѣли, които повръдиха много отъ царскитѣ хора. Единъ отъ тѣлохранителитѣ се обърна и пусна една стрѣла назадъ къмъ единъ, който го гонѣше. Тя се заби право въ челото му. За нещастие това бѣ Михаилъ! Стрелата бѣше смъртоносна, и той веднага падна отъ коня си и издѣхна. Кжсно вечерьта царь Петъръ и Георги Сурсувулъ едва се прибраха въ царскитѣ палати.

— Слушай Петре, — рече Георги Сурсувулъ на внука си — боляритѣ негодуватъ отъ тебъ и менъ. Негодуватъ отъ тебъ, защото баща ти не остави на царския престолъ Михаила, по-стария ти братъ. Негодуватъ отъ менъ, защото поради непълнолѣтието ти азъ вмѣсто тебе управлявамъ царството. Цѣлиятъ народъ негодува противъ двамата ни. . .

— Тогава! . . .

— Ще се оженишъ за внучката на гръцкия царь. Заедно съ нея ще додаты и гръцки войници и войводи. Тѣ ще пазятъ и царицата, и насъ. . .

И царь Петъръ се съгласи.

II.

Минаха се нѣколко години отъ тогава. Въ кулата на Никола Шишманъ, македонски войвода, бѣха се събрали мнозина войводи отъ различни крайща на България. Всички негодуваха отъ царь Петъръ и остро го осждаха.

— Ржждясаха ни ножоветѣ вече! Отъ кога не сме воювали! Петъръ е цѣла баба! Роденъ е за попъ, а не за царь! — приказваше единъ отъ войводитѣ!

— Вѣрно е, деспоте, особено откогато се ожени за тази гъркиня! Тя го води за носа! Тя мисли злото на България! Гърцитѣ знаятъ вече, колко войска имаме, колко крепости и отъ кжде тайно може да се влѣзе въ тѣхъ! — говорѣше другъ войвода.

— Съ дохождането си тая гъркиня довлѣче и цѣла дружина гърци. Казватъ, че още щѣли да дойдатъ, нѣкои отъ които щѣли да назначатъ за войводи. . . . България заприлича на гръцка земя! Гърцитѣ като скакълци нахълтаха у насъ. Остави това, ами който се опита да проговори нѣщо лошо противъ гърцитѣ, веднага го ослѣпаватъ! Е, това не може повече да се търпи! — протестираше трети войвода.

— Не ни трѣбва нито царь Петъръ, нито неговата жена, нито неговитѣ синове, нито неговия родъ! — скочиха всички.

Само единъ мълчеше. На всички погледитѣ се обърнаха къмъ него.

— Какво ме гледате? — извика гнѣвно той. — Ще вдигате възстание противъ Петъръ, но той ще повика гърцитѣ на помощ. А като дойдатъ тѣ, нали всичко ще пляккосатъ и опустошатъ! България само ще изгуби, и нищо нѣма да спечели! . . .

— Гърция е далече! — възрѣзи единъ.

— Но Преславската крепостъ е яка: стѣнитѣ ѝ сж дебели и високи, а ровътъ ѝ дълбокъ! Цѣла година да я обсаждашъ, тѣ пакъ нѣма да измратъ отъ гладъ, защото въ Преславъ е натрупана много храна. Па и да надвиете, даже и да плените царь Петра и жена му, каква полза отъ това? Ще се върнатъ, заедно съ гърци отъ Цариградъ, Петровитѣ синове и на всинца главитѣ ви като на телци ще изрежатъ! — възразяваше първиятъ.

— Иди ближи краката на царь Петра! Ти не ни си потрѣбенъ! — извика домакинътъ Никола Шишманъ.

— Вѣнъ! Вѣнъ, псе проклето! — изреваха всички.

— Боляри и войводи! — извика домакинътъ, следъ като си излѣзе царскиятъ защитникъ. — Трѣбва да си изберемъ единъ предводителъ, защото безъ такъвъ ние даже вълци и мечки не можемъ да биемъ, а не и да взимаме крепости! —

— Ти! Ти! Никола Шишманъ ще бждешъ нашъ предводителъ! Всички ще ти се покоряваме! Само ти можешъ да отмъстишъ на царь Петра и на гърцитѣ около него! — извикаха до единъ войводитѣ.

И не следъ много се започна люта борба на братъ противъ брата, на Никола Шишманъ противъ царь Петра. И даде Богъ, та Никола Шишманъ победи царь Петра и откъсна земята му до р. Витъ. Така се образува Западното българско царство на Никола Шишманъ.

Като панделка се извива между чуки и баири пращиятъ пѣтъ за Прѣспа, Шишмановата столица. По него влачатъ морни снаги царь и войводи. Моми и старци съ вѣнци и джбови гранки ги посрѣщатъ, защото тѣ бѣха победили. . . .

Лѣтна вечеръ раздипли надъ Преславъ своитѣ тъмни кждри. И по небето веднага ламнаха хиляди звезди. А и тамъ, по балканскитѣ чуки и баири, свѣтнаха буйни огньове, около които насѣдали овчари се разговарятъ. . . .

Нѣма вече стѣнитѣ на дебелитъ Преславски стени и яки кули! Тѣ бѣха до основи сринати отъ грѣцкитѣ пълчища. . . . Не се чуватъ и желѣзнитѣ стѣпки по каменитѣ плочи на нощната стража изъ Преславскитѣ улици. . . . Гърцитѣ пълчища обърнаха на прахъ и пепель и града. . . . Тиши-

на. . . . Чува се само тжжната пѣсенъ на далеченъ славей и шепота на мрачните кипариси по гробищата при черквата Св. Параскева. . . . Шепотятъ тѣ надъ гроба на една скоро заровена жена, дошла отъ чужда страна и станала царица на България.

Надъ гроба ѝ мраморна плоча. На плочата ржката на майсторъ каменаръ съ длето бѣ изрѣзала пепелянка, обвила шията на единъ лъвъ и засмукала очитѣ му. А подъ картината следния надписъ:

„Въ тази гробница почива царица Ирена, Петровата жена. Тя дойде за миръ и донесе разорение.“

Какъ бѣ загинала тя? Какъ бѣ сломена отъ гърцитѣ българската сила и разоренъ града? Защо бѣ издѣлбанъ върху надгробния ѝ камъкъ образа на змия и лъвъ? Кой бѣ змията и кой лъвътъ? . . . Тайна. . . .

Спи Ирена подъ мрътвия и студенъ камъкъ. . . . и никога нѣма да се пробуди. . . . и ни разправи това. . . . Спи и Преславъ. . . . Не спатъ само овчаритѣ по балканскитѣ усои. Тѣхнитѣ огньове все по буйни и по-буйни нарастватъ. Единъ отъ най-старитѣ овчари въздъхна и следъ това промълви:

— За чудо и приказъ една царица да разсипе Преславъ! Слѣпъ бѣше царъ Петръ, Богъ да го прости, нищо не виждаше, нищо не криеше отъ Ирена. А тя, проклетницата, всичко донасяше на гръцкия царъ: че България е слаба, че хилавъ царъ я води. . . .

— И единъ день полето предъ Преславъ почерня отъ гръцки пълчища, отъ глава до пети завити въ желѣзо. Предъвиждаше ги гръцкия царъ. Съ очитѣ си отъ шестожгълната кула го видѣхъ, но стрѣлата ми не го достигаше. . . . И подъ дебелитъ Преславски стени се завърза люта и кървава борба. Ние славно се биехме и геройски загивахме. Биехме се всички: и женитѣ, и децата. Но лукавитѣ гърци поставиха страшни стенобойни машини срещу главния входъ, пазенъ отъ Боянъ Магътъ, най-малкия Симеоновъ синъ. И грамадни камени кжсове почнаха да се сипятъ по дебелитъ порти на главния входъ и кулитѣ надъ него. И когато портитѣ бѣха сломени, врагътъ нахлу въ Преславъ. . . . и по улицитѣ започна страшна сѣчъ. . . . кръвъ до колѣне. . . . Виждате ли тая зараснала рана по ржката? Тя е отъ тамъ. Най-кървава стана борбата предъ царскитѣ палати. . . . Тамъ загина и царъ Петъръ. . . . Окървавената му снага, разпокъсанитѣ му дрехи, попукания му черепъ каточели сж предъ очитѣ ми. . . . Тамъ загинаха и Боянъ Магътъ, и храбриятъ Маламиръ, и много още боляри и войводи. Сѣчъта не бѣше се свършила още и пламъци обхванаха най-напредъ царскитѣ палати, а следъ това и цѣлия градъ. Така отъ преславния градъ не остана камъкъ върху камъкъ и огньътъ всичко обърна на пепель.

— Разбрахте ли сега — коя е пепелянката? Кой е лъвът? Кой сж очитъ на лъва? —

— Държави се разпадатъ, хора умиратъ — не умиратъ само дѣлата имъ. Синове и внуци дълго ще разправятъ за предателството на Ирена... и вечно ще я проklinатъ... Ирено! Ирено! Огъ Бога и отъ менъ бжди проклета, вѣчно проклета!...

IV.

Въ Цариградъ има голѣми тържества. Три деня народътъ вече какъ празнува. Улицитъ сж укичени съ гръцки знамена. Сребърни зурли денонощно свирятъ по мегданитъ. Вечерно време на по-виднитъ мѣста се палятъ огньове.

На третия денъ гръцкиятъ царъ се качи на царската колесница, теглена отъ шесть бѣли коня, взе съ себе си и Бориса, царъ Пегровия синъ, и тръгна къмъ черквата Св. София. Той не бѣ облѣченъ по царски, а Борисъ: съ царска корона на главата и царска багреница на рамо. Безброенъ народъ бѣше се натрупалъ по улицитъ, откъдето щѣше да мине гръцкиятъ царъ. Щомъ се зададе колесницата, народътъ почна да маха съ ржце, съ кърпи и да вика: „Зито! Да живѣе Гърция! Да живѣе царътъ!“

Защо бѣха тия тържества? Огъ що бѣше тая гръцка радостъ? Дали бѣха на арабитъ надвили? — Не. Тѣ бѣха превзели цѣла Източна България, царъ Петровата държава, влѣзли въ Преславъ, запалили столицата и пленили Петровия синъ Бориса. Царъ Петъръ не доживѣ да види тоя срамъ....

Камбанитъ биятъ, та се пукатъ.... Тржбитъ свирятъ.... Найп-осле колесницатаца спре предъ черковнитъ врата.... Слѣзе царътъ, слѣзе и Борисъ.... И двамата влѣзоха въ черквата.... Вжтре пълно съ народъ,.... По полилеитъ всички свѣщи блещатъ.... Гръцкиятъ царъ се качи на царския тронъ, а до него се изправи българскиятъ царъ. По едно време гръцкиятъ царъ се обърна срещу Бориса, свали короната отъ главата му и я сложи върху своята. Следъ това съблече и обкичената съ бисери и обшита съ злато багреница на Бориса и я наметна върху гърба си. Така царъ Борисъ бѣше развѣнчанъ отъ царството му! Той не бѣше вече царъ на Източна България, защото, заедно съ предаването на българската царска корона и мантия, гърцитъ смѣтаха че предава и България. Огъ сега нататкъ Източна България бѣше вече напълно гръцка.

Свърши се церемонията. Всички излѣзоха навънъ. На царската колесница се качи сега само гръцкиятъ царъ. Борисъ вървѣше пешъ, завързанъ за колесницата. Гърцитъ още по-силно почнаха да поздравляватъ царя си. Мнозина се присмиваха на Бориса и на България.

— Ахъ, Ирено! Огъ Бога и отъ мене бжди проклета!

V.

На югъ, оттатъкъ Рила и Осоговъ, оттатъкъ рѣка Вардаръ, се намира Прѣспанското езеро. Върѣдъ езерото има малко, почти кръгло, островче, съ високи и стрѣмни брѣгове. Сега това островче, обраснало съ бурени и много горски и овощни дървета, е пусто. Никой не живѣе на него. Но тукъ нѣкога се издигали красивитѣ палати на българския царъ Самуила, Шишмановъ синъ. Тукъ върѣдъ тая хубава мѣсностъ, по красотата си която едва ли би намѣрила по свѣта друга равна на себе, следъ дългитѣ си победи Самуилъ е почивалъ. Тукъ той се е събиралъ съ войводитѣ си на угощение и съветъ. Тукъ той е намиралъ и едничката си утеха въ злочестинитѣ, които отсетне го сполетѣха.

На залѣзъ слънце Самуилъ начумѣренъ излѣзе отъ царскитѣ палати и съ очи впити далече нейде въ водитѣ на езерото застана неподвижно на една отъ тераситѣ. За какво ли бѣше тъй огриженъ? Какъвъ ли таенъ планъ кроеше? Новъ ли бой? Походъ ли смѣли? Цариградъ ли да събори?

Тихъ юженъ вѣтрецъ леко подухваше и разклащаше синитѣ води на езерото. И то почна да се люлѣе като гжста буйна нива. Далечъ татъкъ лебедъ плува, разперилъ бѣлитѣ си като снѣгъ криле, кже се, гурка се, оглежда се въ езерото.

Право къмъ острова и царскитѣ палати като стрела лети по повърхността на водата малка лодка, чиито гребла безмилостно удрятъ бистритѣ води, вдигатъ се струи нанакгоре, блѣсватъ и изчезватъ. Тишина. . . чуватъ се само сладкитѣ звуци отъ хубавата пѣсенъ на Косара, най малката Самуилова дщеря.

Лодката приближи до брѣга. Слѣзе отъ нея непознатъ пѣтникъ, който се отправи право къмъ Самуила. Непознатиятъ пѣтникъ приближи до царя и

Коленичи той неволно,
И цѣлуна му ржката,
Цѣлуна му богомолно
И политѣ, и краката.

Следъ това се наведе надъ Самуила и нѣщо на ухото му пришепна. Царьтъ поклати доволно глава и лека усмивка покри лицето му. . .

— Върви да почивашъ, юначе! Изглежда да си много изморенъ отъ дългия пѣтъ! — рече царьтъ и потупа непознатия пѣтникъ по рамото.

Следъ това Самуилъ се прибра въ приемната. Отъ тамъ той прати да повикатъ старитѣ войводи, съ които трѣбваше да се посѣветва за нѣщо. Не следъ много вратата на приемната скрибуцна, кадифенитѣ завеси се мръднаха и влѣзоха:

Кракра Силни съ Несторида —
Два орела ратоборни —
Елемагъ и Николица,
И Иваца Непокорни.

Окржжиха съ почитане
Господаря си сурови,
Гаче чакаха въ мълчане
Заповѣдъ за битки нови....

— О, стари и непобѣдни до днесъ войводи! — заговори Самуилъ. — Вашиятъ царъ е слабъ, за да изтълкува волята на Бога и се нуждае отъ вашия съветъ. Човѣкътъ, когото бѣхме изпратили въ гръцката столица, за да следи вражескитѣ войски, кога ще се отправятъ къмъ далечни страни, пристигна. Половината отъ нашата земя, Петровото царство, е още въ гръцки рѣце. Тамъ отдавна не се чуватъ гайди и пѣсни, а само плачъ и сълзи. Гърцитѣ тамъ ограбватъ, рѣбятъ и убиватъ нашитѣ братя. Дали не е дошло време да ги освободимъ?...

Стана Иваца Непокорни, едъръ и здравъ мъжъ, съ поблѣла вече брада и две педи дълги мустаци, поклони се предъ царя, следъ това се изправи и подпре на дълги си мечъ, и рече:

— Царю честити! Да бже желанието ти! Синоветѣ ни сж достойни внуци на Симеона....

Сжщиятъ съветъ отправиха и другитѣ войводи. Следъ това Самуилъ слѣзе отъ царския тронъ и се приближи до иконата на Спасителя, предъ която денонощно горѣше кандило. Прекръсти се предъ нея, поклони се нѣколко пѣти, и пакъ се прекръсти, и промълви:

— О, Господи! На тебъ се моля азъ и цѣлиятъ ми народъ! Благослови дѣсницата ми, за да извоюва свободата на мойтѣ поробени братя!...

Излѣзоха войводитѣ. И скоро следъ това изъ четиритѣхъ кули на крепостъта засвириха тревожно рогове, и камбаната на една отъ седемтѣхъ черкви на острова — Св. Ахилъ — да бие силно и непрекъснато. Рано на другата сутринъ осъмъ конни трѣбачи полетѣха къмъ четиритѣхъ краища на държавата, за да известятъ на народа радостната царска вестъ.

И започнаха къмъ Прѣспа отъ всички страни да се стичатъ войски, водени отъ славни войводи. Оржжието имъ лжщѣше, а конетѣ имъ изглеждаха, каточели сж облѣчени въ коприна.

Едно утро, когато слънцето огрѣ земята, на полето срещу Прѣспа безбройни редове отъ снажни юнаци стояха мирно като статуи. На всички погледа бѣ устременъ къмъ

Прѣспа и чакаха царя. Тѣ бѣха много. Единиятъ край не можеше да види другия. Най-после рогъ изсвири — знакъ, че царьтъ пристига. Самуилъ наближи войскитѣ, които, щомъ го съгледаха, наведоха копията си напредъ и едноглаголно извикаха:

— Да живѣе царьтъ! —

— Храбри войводи и войници отъ моето царство! — извика Самуилъ и всички млъкнаха. — Дойде време да обединимъ нашето племе! За десетъ деня искамъ това знаме да бжде забито надъ Преславъ!...

— Съ Бога напредъ всичко ще бжде... — бѣ отговора на войскитѣ.

Потегли Самуилъ къмъ северъ, а следъ него и войскитѣ. Камбанитѣ по всички черкви въ Прѣспа и околни манастири ехтатъ. Черквитѣ сж пълни съ богомолци. Тѣ отправятъ горещи молитви Богу за бждещитѣ победи на българскитѣ войски.

VI.

Прѣспа ликуваше. На 17 августъ 986 год. Самуилъ бѣ издебналъ цѣлата гръцка армия при Траяновитѣ врата и свършено бѣ я унищожилъ. Съ скъпа плячка и безброй пленници едва що се бѣ завърналъ.

По тоя случай въ една отъ най-хубавитѣ зали отъ царския палатъ Самуилъ и войводитѣ му се веселеха. Нарове, овоция и скъпи госби красяха богатата царска трапеза.

Млади гъркини, доведени като пленници изъ Тракийскитѣ полета и облѣчени въ най-скъпи дрехи, извиваха кръшнитанци и пѣха въ честь на Самуиловитѣ победи.

Вѣнка, на двора и по улицитѣ, непрекъснато гайди свирятъ. Народъ и войници само скачатъ и играятъ. На много мѣста пѣвци възпѣватъ Самуиловитѣ подвизи. Около тѣхъ тълпи отъ млади и стари, отворили уста, свили вратъ слѣшатъ. И вѣнка бѣ сложена обща трапеза, на която всѣки гладенъ можеше да се насити.

По едно време въ залата на войводитѣ всички млъкнаха и царьтъ важно се изправи на своя тронъ. Всички станаха, и устрѣмиха погледи къмъ Самуила. Царьтъ взе въ ржката си златна чаша, пълна съ медъ — той не пиеше вино, защото бѣше въздържателъ — и почна да говори:

— Храбри боляри и войзоди! Благодарение на Бога ние и тоя пътъ се завърнахме живи и здрави въ нашата хубава Прѣспа. Ще помнятъ водитѣ на Марица алената кръвъ на нашитѣ врагове! Благодарение на вашата храбростъ нашето племе днесъ е вече обединено. Нека Богъ да пази България!

Следъ царската речъ всички почнаха да чукатъ чаши-тѣ си. Архиепископътъ Кирилъ започна „Многая лѣта“, а

следъ него я подхванаха и всички. Следъ свършването на черковната пѣсень, веселието почна съ още по голѣма сила.

Мрачни и студени сж подземията на Самуиловитѣ палати. До тѣхъ не стигатъ топлиѣ слънчеви лъчи. Въздухътъ е ситъ отъ миризмата на влага и мухълъ. Обковани въ тежки вериги, тамъ пѣшкаха стотици пленници, които Самуилъ бѣ довелъ отъ последния бой. Това не бѣха прости войници, а гръцки жупани, войводи и боляри. Отъ мъжа тѣ за нѣколко деня бѣха добили мрътвешки образи. . . .

— Чувате ли пѣснитѣ на жени горе въ палатитѣ на Самуила? — рече на другаритѣ си единъ отъ гърцитѣ. — Това сж гласоветѣ на нашитѣ пленени сестри, на нашитѣ любими дъщери. . . . И за всичко това си виновна ти, Ирено! Ти ни доведе до тукъ! Отъ Бога и отъ насъ бжди проклетата, Ирено! . . .

И всички до единъ следъ тия думи забиха главитѣ си на каменитѣ плочи. Сълзи капѣха отъ очитѣ имъ и тихо шепнѣха:

— Боже, запази ни отъ жестоката ржка на Самуиловитѣ войници! Боже, ще ли видимъ и ние нѣкога домъ, деца, жени! . . .

А отгоре, веселието на войводитѣ още продължаваше. . . . Пѣснитѣ имъ дълго още се разнасяха надъ ликуващия градъ. . . .

П. Андреевъ — Ломъ

Пѣстъръ кълвачъ.

Помагала: препаратъ пѣстъръ кълвачъ, картина кълвачи или учителюва рисунка.

Наблюдения: 1) Прави се излетъ до гората или до мѣстото, кждето може да се види и наблюдава кълвачъ. Редътъ на наблюдаването се спазва и при разработката на урока въ класъ. 2). Въ изключителни случаи, когато наблюдението е невъзможно, на ученицитѣ се даватъ предварително задачи за наблюдения.

Цель: Ще учимъ за оня горски ковачъ, който презъ цѣлия си животъ чука по сухитѣ дървета.

— Кой е тоя горски ковачъ? За коя горска птица ще учимъ? — Учителътъ записва на черната дъска: Кълвачъ.

Разработка.

I. Мѣстопребивание и храна. Защо наричаме кълвача горска птица? Кое го е накарало да живѣе повече въ горитѣ?

Кжде се срѣща още? Още? По кои дървета най-много? Защо най-много посещава сухитѣ клони на дърветата? Съ какво се храни? Още? Кжде се намиратъ тия червейчета и насѣкоми? — По кората на дърветата и подъ нея. — За какво говорихме до тукъ? Кжде живѣе кълвачътъ? Кой ще отговори най-кжсо? Съ какво се храни? Другъ да каже това съ най-малко думи!

Надпись. Да повтори единъ кжде живѣе и съ какво се храни кълвачътъ! — Кълвачътъ живѣе въ горитѣ и се храни съ червеи и насѣкоми. Ти повтори! Още единъ!

Записване надписа и частично схващане. Ученикъ пише надписа на таблата: Кълвачътъ живѣе по горитѣ и се храни съ червеи и насѣкоми. Презъ това време ученици разказватъ за мѣстопребиванието и храната на кълвача.

II. Устройство на тѣлото въ зависимостъ отъ храната.

а). *Устройства на краката.* Кжде видѣхме кълвачъ? Какво правѣше той? Защо живѣе тамъ? Какъ така все обикаля и подскача по дърветата, а не пада? Какви трѣбва да бждатъ краката му, за да се държи така здраво съ тѣхъ? — Яки, кжси. — Какъ сж наредени краката му? Два напредъ, два назадъ. Въпрѣки всичко това, кълвачътъ пакъ ще падне! — Нѣма! — Ноктитѣ му сж яки, остри и закривени! Съ тѣхъ той здраво се държи за кората на дърветата! На коя частъ отъ тѣлото трѣбва да бждатъ краката, та да има по-голъма сила, когато чука? — На долната. Тогава той ще падне? — Защо нѣма да падне? — Подпира се съ опашката си! Какви ще бждатъ перата на опашката? Още? Още? Да видимъ така ли е! — Учителътъ показва препарата или картинитѣ; ученицитѣ констатирайтъ вѣрността на изведенитѣ факти за устройството и службата на краката и опашката.

Надпись. За какво говорихме до тукъ? Да каже единъ това съ най-малко думи! Краката му сж кжси и яки, съ по 4 прѣста и остри закривени нокти. Изведения надпись се усвоява.

Записване надписа и частично схващане. Ученикъ пише изведения надпись, а други разказватъ ученото по тая точка. Още кое му помага да не падне? Какъ? Учителътъ написва на дъската: Подпира се съ здравата си опашка.

б). *Устройство на крилетѣ.* Какво направи кълвачътъ, следъ като обиколи сухитѣ клончета на дървото? — Премина на друго дърво. — Кжде живѣе той? Тогава, какви ще бждатъ крилетѣ му? Нуждни ли сж за това му кжсо лѣтене силни криле? Какви ще бждатъ перата на крилетѣ му? — Изведенитѣ факти се провѣрватъ отъ ученицитѣ на препарата, извежда се по сжщия начинъ надпись, ученикъ го написва на таблата, а други разказватъ за устройството на крилетѣ. Изведениятъ надпись е: Крилетѣ му сж малки и слаби.

в). *Слухъ и устройство на човката.* Къде се намира храната на кълвачът? Я си спомнете какво правеше той по дърветата? — Чукаше и слушаше. — Защо чука? Какво правеше при слушането? Какъв ще бжде слухът му? Къде ще бждатъ разположени ушитъ? Какво ще направи кълвачът, като чуе, че подъ кората на дървото има червейче? Защо започва да чука? Каква е кората на сухитъ дървета? Тогава, за да може да я пробие, каква трѣбва да бжде човката му? Още? Още? Съ какво дълбаятъ хората дървото? Тогава на какво най-много ще прилича човката на кълвача? Като постоянно чука по коритъ на дърветата, нѣма ли да му се повреди мозъкът? — Защо? Главата му е направена отъ дебели кости. На какво ще прилича главата и човката на кълвача, понеже съ нея чука по цѣль денъ? — На чукъ. — Какъв е слухътъ на кълвача? Какъ е устроена човката и главата му? — Изведенитъ факти се провѣржавтъ отъ отдѣлението, извежда се надпись: Има силенъ слухъ. Човката му е здрава и остра и заедно съ главата е сжщински чукъ. Надписътъ се записва на таблата отъ ученикъ; другъ прави частично схващане.

г) *Устройство на езика.* Кълвачътъ е намѣрилъ червейче подъ кората! Какво казахме, че прави? Ами червейчето нѣма ли да избѣга? Тогава? (Учителътъ рисува на черната дъска положението на червейчето и мѣстото където е пробита дупка отъ кълвача). Какъ ще измъкне кълвача това червейче? За да го измъкне, какъв ще бжде езикътъ му? — дълкъ, тънък, лепкавъ, снабденъ съ кукички, обърнати назадъ. — Ами по-голѣмитъ червейчета и насѣкоми, които мжно се полепватъ по езика му? За да може да ги набожда, какъ трѣбва да е устроенъ езикътъ му? — Остъръ е като шило и накрая има рогово вещество. — По сжция начинъ се извежда надпись: Езикътъ на кълвача е дългъ, остъръ и лепкавъ. Записва се и се прави частично схващане.

III. Неприятел.

а) *Перушина.* Съ какво се храни кълвачътъ? Какво принася съ това на горитъ? Ще го преследва ли човѣкъ? Кой ли ще преследва кълвачътъ? — Грабливитъ птици! Защо? Още? — Змиитъ! Защо? Понеже неприятелитъ на кълвача сж малко, то каква ще бжде перушината му? Какъ стои той по дърветата? Коя частъ на тѣлото му най-много се вижда? Перушината на гърба му каква ще бжде? Пъстра — черно и бѣло. А по корема? Какви други кълвачи видѣхме? — Черни! — Показва се препаратъ за провѣрка на знанията. Извежда се надпись, записва се и се прави частично схващане. Надписътъ е: Грабливитъ птици и змиитъ сж му неприятели; има пъстри и черни кълвачи.

б) *Размножаване.* Кълвачътъ, въпрѣки че има малко неприятели, следъ време ще изчезне! — Нѣма: той се размножава! — Чрезъ какво се размножава кълвачътъ? Кжде снася яйцата си? Колко пѣти презъ годината? Кжде прави кълвачътъ гнѣздото си? Издълбава го въ дърветата. — Кои сж неговитѣ неприятели? На какво нападатъ най-много? — На яйцата! — За да запази яйцата и малкитѣ си, какъ е устроено гнѣздото му? — Тѣсенъ отворъ.

Надписи и схващане. Женската снася 5—6 яйца и ги мжти.

Общо схващане. Ученицитѣ разказватъ всичко научно за кълвача по написанитѣ надписи.

Части отъ тѣлото, които не представляватъ нѣщо интересно отъ биологическо гледище, не се разглеждатъ.

По този редъ на черната дѣска се явява следниятъ разказъ:

К ъ л в а ч ъ .

Кълвачътъ живѣе въ горитѣ и се храни съ червеи и насекоми. Краката му сж кжси и яки, съ по 4 прѣсти и закривени нокти. Подпира се съ здравата си опашка. Крилетѣ му сж малки и слаби. Човката му е здрава и остра и заедно съ главата е като чукъ. Езикътъ на кълвача е дълъгъ, остъръ и лепкавъ. Грабливитѣ птици и змиитѣ сж му неприятели. Има пѣстри и черни кълвачи. Женската снася отъ 5—6 яйца и ги мжти.

*

Четатъ се разкази и за живота на кълвача. Въ часа по четене знанията за кълвача се разширяватъ съ разработка на нѣкое четиво. Въ часа по рисуване се моделира и рисува кълвачъ; въ часа по писане се прави описание на кълвача.

Изъ училището и живота.

Въ чужбина.

Ученишки кооперации въ Франция Презъ Свѣтовната война инвентарътъ на много френски училища билъ похабенъ, разпилянъ или унищоженъ. Следъ нея държавата и общинитъ, поради настъпилата финансова криза, не могли да дадатъ достатъчно сръдства, за да се възстанови похабеното и разрушеното. На училищния инспекторъ М. Profit въ областта Saint Jean d'Angély хрумнала мисълта, да подири съдействието на ученицитъ и чрезъ тѣхъ онова на родителитъ имъ, за да снабди училищата съ най-необходимитъ помагала. По негови внушения и упжтвания учителитъ отъ околията му създаватъ по образца на кооперациитъ на възрастнитъ ученишки сдружения, на които поставятъ като лозунгъ голѣмия кооперативенъ идеалъ: *„Единъ за всички и всички за единъ.“* Въ тия сдружения се прилага на практика съ завиденъ успѣхъ принципа на ученишкото самоуправление. Всѣка кооперация се управлява огъ настоятелство, свободно избрано измежду нейнитъ членове ученици. Учителитъ не участвуватъ въ нейната управа. Тѣ си запазватъ само ролята на съзетници, упжтвачи и надзиратели и то само тогава, когато се чувства нужда отъ тѣхния надзоръ, съвети и упжтвания.

Отначало ученишкитъ кооперации си поставили за задача да доставятъ помагала и материали, потрѣбни за обучението по предметно учение, естествознание, география, история и др. И тая задача тѣ изпълнили блѣскаво и съ удивително усърдие. Още презъ първата година ученишкитъ кооперации сполучили да събератъ повече отъ 100,000 фр. франка (500,000 лв.) за уредбата на своитъ училища. Насърдени отъ тоя неочакванъ успѣхъ, ученишкитъ кооперации си поставятъ и постигатъ по голѣми задачи: купуватъ уреди и покжщнини за подържане образцова училищна гигиена, магически фенери, фонографи, кинематографи, уреждатъ класни и общи училищни библиотеки и читални, училищни музеи, лаборатории, работилници и градини, инсталиратъ радиотелефони, доставятъ картини, бюстове, барелефи и цвѣта за украса на учебнитъ стаи, устройватъ екскурзии и родителско-ученишки забави, помагатъ на бедни другари съ облѣкло, храна, учебници и ученишки потрѣби, даватъ помощи на бѣдноболнитъ за лѣкуване и заплащатъ издржката на ония отъ тѣхъ, които отиватъ да възстановяватъ здравето си въ лѣтни ученишки колонии, строятъ гнѣзда за полезни птици, насърдчаватъ и подпомагатъ дружествата за покровителствуване на животни. Нѣщо повече дори: нѣкои по-богати ученишки кооперации подпомагатъ съ пари и материали по-беднитъ такива.

Материални средства тѣ черпятъ отъ разни източници: вноски отъ действителни и почетни членове, подаръци въ пари и материали, отъ продажба на билети за томболи, приходи отъ ученишко-родителски забави и представления, отъ *продажба на медицински растения, църски цветя, игби, охлюви, кости, стари желяза, непотръбни парцали и книги*, събирани отъ ученицитѣ. Вънъ отъ тия приходи, има и други, които могатъ да послужатъ за примѣръ и сщевременно за урокъ на възрастнитѣ. За да помагатъ на своитѣ по-бедни другарчета, малкитѣ кооператори често сж се отказвали отъ предлаганитѣ имъ удоволствия. Напр., членоветѣ на доста много ученишки кооперации сж се отказали отъ сладкишитѣ, които общинитѣ по традиция сж раздавали на децата на 14 юлий — френския националенъ празникъ — и тѣхната стойность дали за подпомагане на бедни другари.

По образеца на ученишкитѣ кооперации въ Saint Jean-d'Angély презъ последнитѣ 10 години сж създадени множество такива въ цѣла Франция. До сега сж основани повече отъ 4500 ученишки кооперации и тѣхния брой всѣки день расте. Резултатитѣ отъ дейността имъ сж само насърчителни. Преди всичко тѣ подпомагатъ и улесняватъ училищното обучение. Констатирано е, че ученицитѣ проявяватъ по-голямъ интересъ къмъ уроцитѣ, за които доставятъ сами необходимитѣ помагала и материали. Чрезъ своитѣ кооперации ученицитѣ се подготвятъ по-добре за практическия животъ, защото тѣ имъ даватъ поводи и случаи да пишатъ писма, охржжи и поржчки, да водятъ смѣтка, да изпращатъ пощенски записи, да се сношаватъ съ търговци и доставчици.

Въ училищата, дето има ученишки кооперации, хигиената е издигната на примѣрна висота. Съ тѣхни срѣдства и усилия тамъ се уреждатъ аптеки, лѣчебници, душеве, жболѣчебни кабинети, излети и обучение на открито.

Ученишкитѣ кооперации развиватъ у детето чувства на *обществена солидарность и взаимопомощь*, защото вънъ отъ задълженията, които трѣбва да изпълнява всѣки кооператоръ — *да се отнася братски къмъ другитѣ кооператори, да бже учтивъ къмъ всички, да не употребява дебелашки изрази* — тѣ привикватъ децата да помагатъ на беднитѣ, на сирацитѣ, на униженитѣ, оскърбенитѣ и онеправданитѣ.

Благодарение на самоуправлението и автономията въ ученишкитѣ кооперации, децата отъ малки се научаватъ, що е *отговорность и свобода*, кои сж предимствата на *сдруженията* и разбиратъ нуждата и ползата отъ *подчинението* въ обществения животъ. Въ кооперациитѣ децата привикватъ да подчиняватъ *частния интересъ* на *общия*; чувстватъ че законитѣ стоятъ надъ индивидитѣ, които ги прилагатъ, и се учатъ да ги почитатъ. Накжсо — тамъ тѣ придобиватъ *обществени чувства и навики*.

Опитни училища въ Италия. Отъ 1923 г. Италия има новъ правилникъ и програма за основнитъ народни училища. Правилникътъ и програмата даватъ доста широка педагогическа свобода на учителя. Тѣ не му опредѣлятъ учебно-възпитателнитъ методи, които трѣбва да прилага, а му позволяватъ да прилага по свой изборъ методи, посочени и установени отъ съвременната педагогика.

Правилникътъ позволява да се правятъ педагогически опити, да се откриватъ опитни класове и училища.

Разрешения за такива опити на първо време се даватъ за училища въ голѣмитъ градове. За да се избѣгнатъ грѣшки, училищнитъ власти разрешаватъ да се правятъ опити въ малкъ брой училища и класове. Когато се постигнатъ добри резултати, ще се разрешава да се правятъ сжщитѣ опити въ повече училища.

Опитнитъ училища могатъ да се посещаватъ отъ всички органи на училищнитъ власти, които се интересуватъ отъ опититѣ. Въ тѣхъ се държи регистъръ, въ който посетителитѣ могатъ да вписватъ наблюденията, впечатленията и бележитѣ си.

Резултатитѣ отъ опититѣ се преценяватъ отъ комисия, назначена отъ министерството на просвѣтата въ съставъ: 1) единъ инспекторъ за основнитъ училища, 2) единъ учителъ по педагогика и 3) единъ *специалистъ* по учебната материя, по която се прави опитътъ. Планътъ за опититѣ се одобрява отъ министерството. Въ края на всѣки месецъ и въ края на учебната година ръководителитѣ на опитнитѣ класове и училища представятъ подробни доклади за хода на опититѣ и за резултатитѣ, постигнати чрезъ тѣхъ.

Опититѣ се подлагатъ на строгъ контролъ и широка критика, за да се преценятъ точно резултатитѣ. Ако последнитѣ сж добри, изпитванитѣ методи се препоръчватъ на другитѣ училища.

Резултатитѣ отъ опититѣ се излагатъ въ общи учителски събрания, конференции, конгреси и статии въ педагогическитъ списания, за да могатъ всички учители да се запознаятъ съ тѣхъ, да ги разискватъ, да ги подложатъ на собствени изследвания и да провѣрятъ стойността имъ въ училищната си практика.

Рецензии.

Релефна карта на Царство България и съседните страни. Отъ **Ив. Георгиевъ**, учителъ, Сливень. Мащабъ: хоризонталенъ 1:1,000,000, вертикаленъ 1:200,000

Покрай непосредното изучаване на родното мѣсто съ неговата околностъ, трѣбва да се изучатъ и другитѣ мѣстности въ нашето отечество. Нагледността е най-главния дидактиченъ принципъ при обучението по отечествознание. Близката околностъ можемъ да изучимъ по естествени ландшафти, обаче при изучаването на отдѣлните части отъ родното мѣсто нѣмаме физическата възможностъ да наблюдаваме непосредно всички географски обекти. Явява се нужда отъ косвената или символична нагледностъ — географскитѣ карти и релефнитѣ, най-близки до прѣката нагледностъ.

Преимуществото на релефната карта предъ обикновената е на лице. Трѣбва да научимъ ученицитѣ да четатъ картата; така урсцитѣ по отечествена география се учатъ най-леко. Началото на това четене е релефната карта. Въ нея ученика може да види, де се намира кѣтътъ, който ще изучава, какво изложение има, какви вѣтрове духатъ, каква е височината, и отъ всички тия дани да опредѣли климата и народнитѣ богатства въ известна мѣстностъ.

На всички тия изисквания отговаря релефната карта на г. Георгиевъ. Географскитѣ обекти на България и съседитѣ ѝ сж изобразени релефно, като е спазенъ точно хоризонталния и вертикаленъ мащабъ и съответнитѣ бои. Равнинитѣ сж съ зеленъ цвѣтъ до 250 м., а отъ 250 — 500 — 750 — 1'000 м. и нагоре съ бѣла, жѣлта, яснокафява и тъмнокафява боя. Очертани сж ясно планинскитѣ върхове и проходитѣ. Рѣкитѣ и притоцитѣ сж отбелязани съ яносинъ цвѣтъ; отъ тѣхъ лѣха такава живостъ, каквата нѣма въ никоя релефна карта до сега. Моретата сж съ яносинъ къмъ тъмносинъ цвѣтъ — по дълбочина. Личатъ ясно окръжнитѣ, околійскитѣ градове и по-голѣмитѣ села. Желѣзнопѣтнитѣ линии сж съ червена боя. Изобразени сж всички рудници, мини, кариери, минерални бани, монастири, крепости, развалини и пр. Означени сж старитѣ и новитѣ граници. Всички надписи сж ясни и залепени така, каточе сж писани върху самата карта. Нѣма оная претрупаностъ, отъ която страдатъ много карти. Могатъ да се четатъ отъ 2—3 метра.

Изработена е отъ гипсъ върху подложка отъ конопъ (кѣлчища) и е поставена въ солидна дървена рамка.

Картата е одобрена отъ Министерството на Нар. Просвѣщение съ предписание № 21,605 отъ 17. XI. — 1927 г.

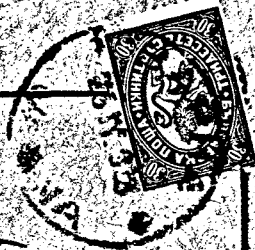
Изобщо картата е незамѣнимо помагало, което напълно отговаря на задачитѣ на обучението по отечествознание и отечествена география. Препорѣчваме я на всички първоначални училища и прогимназии.

Ал. Антоновъ.

№ 1071

До Госп.

Училищната
Библиотека
„Крацирзъ“
Българският

Адресният номеръ и точниятъ адресъ на абоната трѣбва да се посочватъ винаги, когато се изпращатъ суми срещу абонаментъ, когато се искатъ промѣни на адреси, неполучени книжки или каквито и да е справки отъ редакцията или администрацията на списанието.

Неполучени книжки трѣбва да се искатъ веднага следъ получаването на най-близката следъ тяхъ книжка.

Когато се изпращатъ суми съ пощенски записъ, трѣбва да се съобщава съ отдѣлно писмо, за коя годишнина на списанието и за кои абонати се изпращатъ тѣ.

Въ „Педагогическа практика“ може да сътрудничи всѣки учителъ, който съ перото, мисълта и практиката си може да бѣде полезенъ на учителството и училището.

Ръкописитѣ трѣбва да бѣдатъ написани само на едната страница на листовѣтъ чисто, четливо и съ официалния правописъ.

Печатница Добри Тодоровъ — Варна.